

નવીન પદ્ધતિથી તૈયાર થએલા
ગુજરાતી સાતમી ચોપડીના અર્થ.

(અર્થની સાથે વ્યુત્પત્તિ સહિત ઘણા
ખરા શબ્દાર્થોની સમજૂતી સહિત.)

—:—

જાપાની પ્રસિદ્ધ કવિનાર
જોશ્યંદ તલકરી એન્ડ સન્સ
બુકસેલર્સ—વડવાણુ શહેર.

—:—

સુધારેલી નવી આવૃત્તિ ૧લી.
ઇસ્વી. ૧૯૨૭.

સોરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય, રાણપુરમાં
અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠે છાપ્યું.

કિંમત ૦-૮-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૩૬૭૬ યમૌક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી સાતમી યોજના
અર્થ

વિષય મ ૩૫૭ : ૮૬૩ : ૪૫ : ૨/૨૫

પ્રસ્તાવના વિધાપીઠ અંશાલય
અમદાવાદ
સરસ્વતી મુંપીરજી-સંગઠ
૧૩૬૭૬

પ્રસ્તાવના

હાલ ચાલતી વાચનમાળામાં કેટલાક શબ્દોમાં રહેલો ગુણાર્થ તથા કવિતાની કેટલીક લીટીઓમાં રહેલો વાક્યાર્થ બરાબર સચવાય, એવી પદ્ધતિથી ખાસ કરીને વ્યુત્પત્તિ પર સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખી કવિતાના અર્થની જરૂર અમને જણાતાં તે મુજબ અમે એ ગુજરાતી ઉચ્ચ જ્ઞાન વાળા મેકસિસ્ટ શિક્ષક પાસે સદરજુ અર્થ ફરીથી તૈયાર કરાવી વિદ્યાર્થીની અનુકુળતા સચવાય એવી જ શૈલીથી કામગીરી તથા ટાઇપ પર ધ્યાન આપી છપાવેલ છે આજ્ઞા છે કે સદરજુ આવૃત્તિને વિદ્યાર્થી વર્ગ તથા શિક્ષક બંધુઓ તરફથી સંપૂર્ણ ઉત્તેજન મળશે.

વડવાણ શહેર

તા. ૧-૭-૨૭

}

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

નવીન પદ્ધતિથી તૈયાર થએલા

ગુજરાતી સાતમી થોપડીના અર્થ.

(અર્થની સાથે વ્યુત્પત્તિ સહિત ઘણા
ખરા શબ્દાર્થોની સમજાવતી સહિત.)

—:~:—

જાપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
જેમ્સ તલકેશી એન્ડ સન્સ
બુકસેલર્સ—વડવાણ શહેર.

—:~:—

સુધારેલી નવી આવૃત્તિ ૧લી.
ઇસ્વી. ૧૯૨૭.

સૌરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય, રાણપુરમાં
અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠે છાપ્યું.

કિંમત ૦-૮-૦.

નવી સાતમી ચોપડીના પાઠના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

નાગરિક=(નગર+રિક)=નગરમાં (શહેરમાં) રહેનારા.

દેશજન=(દેશ+જન)=એકજ દેશમાં રહેનારા.

આચરણ=(આ+ચર+અન)=ચાલ ચલણ, રીતભાત.

નગરવાસી=(નગર+વસ+અનનોર્થ)=નગરમાં રહેનારા.

આણુ=આણા, હુકમ.

પ્રતાપ=કીર્તિ, મહત્વ.

ધોકો=નુકશાન.

અપ્રમાણિકપણે=(અ+પ્રમાણિક-પણે)=દગાથી.

શાખ=આખર, પ્રતિષ્ઠા.

ખટો=કલંક.

લોપ=નાશ.

વહાદાર=રાજ્યભક્ત.

ખખડવું=વાકું ખોલવું.

જુખાની=જીભેથી ખોલવું અથવા લખાવવું તે.

સ્થાનિક=એક ઠેકાણાના (સ્થાન+રિક)

પ્રતિષ્ઠિત=પ્રતિ+સ્થા(તિષ્ઠ)+ધત=

આખરફાર, પ્રતિષ્ઠાવાળા.

નાલાયક=(ના+લાયક) લાયક નહિ તે, હલકા.

શેઠ=દાખ.

પાર્લામેન્ટ=રૈયત, અમીર, અને રાજાની એકઠી થયેલી સભા.

સભાસદ=(સભા+સદ+અ) સભામાં બેસનારા માણસો.

વજરો=કામદારો.

ખ્યાલ=વિચાર.

વર્તન=(વૃત્+અન) રીતભાત.

સર્વોપરિ=(સર્વ+ઉપરિ) શ્રેષ્ઠ.

પાઠ ૨ જો.

પ્રાચિન=પહેલાંના (પ્રાચિ=પૂર્વ, પહેલાં)

ખગોળવિદ્યા=આકાશી પદાર્થો

સંબંધી હકીકત જાણવાની વિદ્યા

(સ=આકાશ+ગોળ+વિદ્યા).

સંશોધન=શોધ, ખોળ (સમ્=સારી.

રીતે+શ્વ+અન.)

યજ્ઞ=હવન, (યજ્ઞ=પૂજવું)

નિરીક્ષણુ=તપાસીને જોવું તે.

(નિસ્+ઈક્ષ્+અન=માંદેયી તપાસવું)

મંડળ=પ્રકરણ, ભાગ.

દક્ષિણાયન=સૂર્યની વિષુવવૃત્તની

દક્ષિણમાં જવાનો વખત (અશાઢ

માસથી પોષ માસ સુધીનો વસંત)

(દક્ષિણ+અર્થ+અન).

સમાગમ=મેળાપ.

વિષુવ=ક્રાંતિવૃત્ત અને વિષુવવૃત્ત

જે જે સ્થાને મળે છે તે જગો

પર સૂર્ય આવે છે ત્યારે ઢહાડો

અને રાત્રિ સરખાં થાય છે તે

જે સ્થાન વિષુવબિંદુ કહેવાય છે.

જ્યોતિઃશાસ્ત્રી=(જ્યોતિસ્+શાસ્ત્રી)

આકાશી પદાર્થની વિદ્યાને જાણનારા

દૈનિક=દૈવસની. (દિન+ઈક).

વિવરણુ=વિસ્તાર સહીત વર્ણન.

[વિ+વ+અન]

[ચંદ્રગ્રહણુ=ચંદ્રનું દેખાવું બંધ

થવું તે. [ચંદ્ર+ગૃહ+અન]

સમકાલીન=એકજ વખતે થયેલા

[સમ+કાલ+ઈન]

વૈષ્ણવ=વિષ્ણુને માનનાર.

[વિષ્ણુ+અ]

ખીજ ગણિત=અક્ષર ગણિત.

અધ્યાય=ભાગ.

બાળ વિધવા યોગ=બાળપણમાં

વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થવું તે.

નિરૂપણુ=વિવેચન, હકીકત.

નિપુણુ=પ્રવીણ, હુશિયાર.

સમર્થ=શક્તિવાળો.

પાઠ ૪ થો.

ઉત્પાદન=નવું પેદા કરવું, મેળવવું.

[ઉત્+પત્+અન]

કરજે=દેવું કરોને.

ભોંય લાહું=ખેતર, પાદર વગેરે.

ખનિજ=ખાણમાંથી નીકળતા

પદાર્થો સોનું રૂપું વગેરે.

(અનુ=જોડવું)

પ્રત્યક્ષ અને પરાક્ષ એક ખીજથી

ફેલતા શબ્દો છે. પ્રત્યક્ષ=નજરે દેખાય

તે, અને પરાક્ષ=નજરે ન પડે તે.

સમાવેશ=(સમ+આ+વિશ્+અ)સમાવેશ

ઉપભોગ=(ઉપ+ભુજ્+અ) ભોજવવા

યોગ્ય.

અનાયાસે=વગર મહેનતે.

સમ્ય=સારા, સુધરેલા.

દ્રષ્ટ=(સજ્+ત) સરજેલા, પેદા કરેલા.

ઉત્પન્ન=(ઉત્+પત્+ન) પેદા કરવું.

વાહનો=(વહ્+અન) લઈ જનારાં સાધનો.

ઉપયોગી=(ઉપ+યુજ્+ઇનનોર્) સં-
બંધમાં આવી શકે તેવું.

દ્રવ્યોત્પાદન=(દ્રવ્ય+ઉત્પાદન)

નિર્વાહ=(નિસ્+વહ્+અ) ભરણપોષણ
પાઠ ૫ મો.

ભિ-ભિન્ન=(ભિદ્+ન)=ભુદી ભુદી.

શીકલ=ચહેરો.

ધત્યાદિ=(દૈતિ+આદિ)=એ પ્રમાણે
બીજા.

પ્રયત્ન=(પ્ર+યત્+ન)=યત્ન કરવો તે.

મુખ્યત્વે કરીને=ખાસ કરીને, ધણું
કરીને.

સમૂહ=જૂથો.

કહું=કદ.

મધ્યમ પ્રમાણમાં=મેધએ તેવો.

ગ્રામી=એકજ કુળના.

આત પ્રખ્યાત=(અતિ+પ્ર+ખ્યા+ત)

ખ્યા=વખાણવું, ધણી જા-
ણીતી, ધણી વખણાએલી.

આહાર=(જા+હ+અ) આ+હ=
ખાઈ જવું+અ=લક્ષ.

બહુધા=(બહુ+ધા=રીતે) ઘણું કરીને.

પ્રસિદ્ધ=(પ્ર+સિધ્+ધ) વખણાએલા.

ઈદિઅન=હિંદુસ્તાની.

અરણ્ય=જંગલ.

પાઠ ૬ મો.

રમણિક=[રમ્+અન+શ્ક] આનંદ
વાળું, સુંદર.

સ્વર્ગવાસી=(સ્વર્ગ+વસ્+ઈ) સ્વર્ગમાં
વસનારા (સ. તત્ત્વ).

રક્ષણ=(રક્ષ+અન) રક્ષણ કરવું તે,
અચાવ.

વગ=સગવડ.

યથાસ્થિત=(યથા+સ્થા+ત) જેટલું
હોય તેવું.

કલ્પનાશક્તિ=(કલ્પના+શક્તિ) અનુ-
માન કરવાની શક્તિ.

સૂર્યોદય=(સૂર્ય+ઉદ્+અવ) સૂર્યનું
ઉગવું તે.

સ્વર્ણસ્તિ=(સ્વર્ણ+જ્ઞ+તિ) સ્વર્ણનું
 આયમવું તે.
 સંતોષ=(સમ+તુષ્+જ્ઞ) આનંદ,
 રાજી થવું તે.
 મનોહર=(મનસ+હર+જ્ઞ) મનને
 હરનાર (દિ તત્ત્વ)
 અમ=મહેનત.
 નિરંકુશ=(નિસ+અંકુશ) દાખ વિ-
 નાનો, સ્વચ્છંદી.
 કલ્પિત=ભાગ્યે જ.
 વિસ્મિત=(વિ+સ્મિ+ત) આશ્ચર્ય
 પામેલું.
 આસ્થાવસ્થા=(આસ્થ+અવસ્થા)
 નાનપણ.
 મર્જના=અવાજ.
 વક્રીભવન=(વક્ર+મૂ+જ્ઞ) વાકા
 વળવું તે.
 આશ્ચર્યકારક=(આશ્ચર્ય+ક+અક)
 આશ્ચર્ય પમાડે તેવું.
 મેલગર્જના=ગગગાટ, વરસાદનું
 ગાજવું. (મેલ+ગર્જના)
 ભયાનક=ખીક ભાગે તેવો.
 બીલુંકુંજર=સીસીવનસ્પતિથીભરપુર

વૃષ્ટિ=(વૃષ્+તિ) વરસાદ.
 પ્રકૃક્ષિત=(પ્ર+કૃક્ષ+તિ) પુરેપુરા
 ખીલેલા.
 સજીવન=(સ+જીવ્+જ્ઞ) જીવવાળો.
 ટટાર.
 અમૃત=(અ+મૃ+ત)=મરેલાને સજી-
 વન કરનાર.
 મારો=ધસારો.
 અગણિત=(અ+ગણ+તિ)=ધણી.
 તંદુરસ્ત=(તન+દુરસ્ત)=નિરોગી.
 સર્વોગે=(સર્વ+અંગે)=આખા શરીરપર
 નિમાળા=વાળ
 અવિચારી=(અ+વિચારી)=વિચાર
 વગરનો.
 સારા દહાડા=સુખી જીંદગી.
 પાઠ ૮ મો.
 ભક્તિ=(ભજ્+તિ)=ભજવું તે.
 મચીરહી=મંડ્યા રહી.
 ભક્ત=(ભજ્+ત)=ભજનાર.
 ખ્યાતિ=(ખ્યા+તિ)=વખ્યાલુ.
 મશહુર=ખ્યાલિતું.
 ભાયાત=રાજના કુટુંબી ભાઈઓ.
 સંસ્કાર (સમ્+કૃ+જ્ઞ) સારી રીતે.

કરવું તે સુયોગ.

લીન=ગરક, લીન થયું=ચોટયું.

અભાવ=(અ+ભાવ)=અપ્રીતિ.

દુનિયાદારી=સંસારના વૈભવ..

વિરક્ત=(વિ+રજ્+ત)=મન ઉઠી.

જવું તે.

પતિ પત્ની=ધણી ધણીઆણી.

આણુખનાવ=અપ્રીતિ.

વધામણ્ણ=મુશ ખબર.

જંજળ=ઉપાધિ, આપદા.

મુક્ત=(મુચ્+ત) છૂટા થએલ.

નિર્ગમન=(નિસ્+ગમ્+અન) ગુળરવું,
ગાળવું.

મના=બંધી.

સતો=હરિભક્ત.

મહિએર=પિએર.

એબ=કલંક.

ગણકાર્યું=માન્યું.

પરોવવું=જોડવું.

વૃદ્ધ=(વૃદ્+ધ)=ધરડા.

અવસાગર=(અવ+સાગર)=દુનિયા,

રૂપી સમુદ્ર.

કૃષ્ણકીર્તન (કીર્ત+અન)=કૃષ્ણના
ગુણ ગાવા તે.

વૃતાંત=(વૃદ્+અંત)=હેવાલ.

વિશ્વનોનાથ=પરમેશ્વર, દુનિયાનો
ધણી.

નીસર્યાં=ગયાં.

સુધુમણા=જે નાડીમાં એઉ નસકો-
રાંમાંથી શ્વાસ સરખો આવજી
કરે છે તે.

જગજીવન=(જગ+જીવન)=દુનિયાનો
જીવાડનાર, પરમેશ્વર.

નાવલીયો=ધણી

નિર્દોષ=(નિસ્+દોષ)=દોષવિનાનો.

ચુએ=ટપકે.

દુજો=ખીજો.

હજુર=પાસે.

ત્યાગ=(ત્યજ્+અ)=છોડવું તે.

માર્મિક=(મર્મ+રક)=મેદવાળો.

તાતપર્ય=મતલબ.

અતિપ્રિય=ધણા વહાલા.

કથીર=કલાધ.

તૂક=કડી, લીટી.

રાણાજી કાગળ લખીને મોકલે છે, અને તે મીરાંબાઈને આપવાનું
કહે છે. તેમાં લખ્યું છે કે હે મીરાંબાઈ ! તમે સાધુની સોખત
છોડી દધને અમારી સાથે રહો.

મીરાંબાઈ તેના ઉત્તરમાં કાગળ લખીને મોકલે છે. અને તે
રાણાજીને આપવાનું કહે છે તેમાં લખે છે કે :-હે રાણાજી તમે
રાજપાટ છોડી દધને તમે સાધુની સાથે રહો.

રાણાજીએ ઝેરનો પ્યાલો મીરાંબાઈને આપવાને મોકલ્યો, તે
મીરાંબાઈ અમૃત બાણીને પી ગયાં, કારણ તેમને પરમેશ્વર સહાય હતા.

ત્યાર પછી મીરાંબાઈએ રાણાજીના રાજ્યમાં રહેવાનું, રાણા-
જીના હરમાનથી છોડી દીધું, અને તે માટે ઉટવાળાને સાંઠ ચણગારી
સો સો ગાઉ દૂર (રાણાજીની હદ છોડી) લઇ જવા કહ્યું.

જે મીરાંબાઈ માયાથી વિરક્ત હતાં, તે સધળું છોડી મેવાડને
ઢાંચો તરફ મૂકી તેની પશ્ચિમ તરફ દારકામાં આલ્યાં ગયાં.

તેમણે માન્યું કે:—સુષુમ્ણા અમારી સાસુ છે, ત્રેમ અને
શતોષ મારો સસરા છે, જગજીવન મારો જેઠ છે, અને નિર્દોષ
મારો બણી છે.

મુંદડી ઝોદું (માયા વશ થાઉં) તો તેમાંથી રંગ ટપકે (માયા વધારે
વળશે) અને તે ટપકતાં ટીપાં સાથે મુંદડી રંગ ઘેરગી થઇ જાય
(માયા વધે અને દુઃખ પણ વધતાં જાય) માટે જે કાળો કમળો
ઝોદું તો તેને ખીજે ઝાપ લાગી શકે નહિ. (સંસાર ત્યાગ કરું અને
માયામાં લપટાઉં નહિ તો કાંઈ પણ દુઃખ ભોગવવું પડે નહિ.)

મીરાંબાઈ પ્રભુને વહાલાં છે, અને તે સંતની સાથે જ રહે છે.

અને પેલા કપટી (રાણાજી)થી જીદું મન રાખીને સાધુની સાથે ઘણો જ પ્રેમ રાખે છે.

આજ સુધી હું એમ માનતી હતી કે વ્રજ દેશમાં ફક્ત શ્રીકૃષ્ણ એકજ પુરૂષ છે, પણ તમે વૃંદાવનમાં રહીને હજી સ્ત્રી પુરૂષનો ભેદ રાખીને બેઠા છો તે તમારા વિવેક [ભેદ]ને ધન્ય છે.

હે મનુષ્ય ! તું રાધા કૃષ્ણ સિવાય બીજું કંઈ જોત નહિ, અને સાકર, તથા શેરડીના સ્વાદને છોડી દઈને કડવા લીમડાને ઘેળ નહિ. હે મનુષ્ય તું રાધા કૃષ્ણ સિવાય બીજું જોત નહિ.

ચંદ્ર અને સુરજનું તેજ છોડી દઈને આગીઆના તેજ સાથે પ્રીત કર નહિ, [રાધા] મણિ જેવા શરીરને હીરા, માણેક અને જ્વાહીરો જેવા પ્રભુ ભક્તિના રસ સાથે સરખાવવાનું છોડી દઈને કલાઈ જેવા દુઃખ રૂપી સંસાર સાથે સરખાવ નહિ [રાધા] મીરાં-બાઈ કહે છે કે શ્રી ગિરધર પ્રભુએ શરીર તુલના કરવા માટે જ [પ્રભુને ઓળખવા માટે જ] આપેલ છે [રાધા].

પાઠ ૯ મો.

અધિકાર=[અધિ+કાર+અ]=ઉપર કરવું

તાબામાં.

‘પ્ર’ અમલ.

બાંધ છોડ કરી=સમજણ પાડી,

દોર=દાખ; હકુમત.

ધીમાશયી સમજાવી.

સફળ=(સ+ફલ)=ફળ વાળો,

અતુલવ=(અનુ+ભૂ+અ)=મહાવરો

સારો.

થવો; માહીતી.

હાનત=હનિ.

ઉદ્ધતાઈ=ઉછાંછળાપણું.

સ્વતંત્ર=(સ્વ+તન્ત્ર+ત્ર) પોતાના

નિષ્પક્ષપાતપણે=કોઈના પક્ષવગર.

*કુસંપ=[કુ+સંપ]=નહારો સંપ,

કજીઓ.

પરિણામે=છેવટે.

માઠી દશા=ખરાળ હાલત.

રાજ્યાધિકારી=[રાજ્ય+અધિકારી]

રાજ્યના અમલદારો.

વર્તમાનપત્રદારા=[વર્તમાન+પત્ર]=

ચાલતું પત્ર, છાપાથી.

ગેર ઉપયોગ=(ગેર+ઉપયોગ)=

નહારો ઉપયોગ.

ઝઝુમે=તખપીરહે.

પગપાળો=પગે ચાલીને.

ટાપો=મહેણું.

શેહ=શરમ.

ચીંથરેહાલ=પહેરવાનાં લુગડાં પણ

સારાં ન હોય તેવો, ઘણો

ગરીબ.

નોતરીઓ=નાતનો માણસ, નોતરાં

આપવા જનાર.

પાઠ ૧૦ મો.

વિનિમય=અદલો બદલો.

અવધડ બરેલી=મુશ્કેલીવાળી.

વિભાગ=[વિ+ભજ્+ભ]=ભાગ કરવા.

ખેળે=ગમે, પસંદ પડે.

અંકાય છે=[અંક=ચિહ્ન કરવું]

ગણાય છે, નકી થાય છે.

પાઠ ૧૨મો.

તારાગણ=[તારા+ગણ] તારાનો

જથ્થો [છ. તત્તુ.]

નીતિનિયમ=નીતિનો કાયદો.

[છ. તત્તુ.]

પરમાત્મા=[પરમ+આત્મા] પરમેશ્વર,

મોટો આત્મા.

અદ્ભુત=આશ્ચર્ય પમાડે એવી.

પ્રેરણા=ઇચ્છા, ઉર્મી.

જગતની પાર=દુનિયાનાં પેલાં

તરફ, ખીજી બાજુ.

પ્રેમ વૃત્તિ=પ્રેમની લાગણી.

વિમુખ=(વિ+મુલ્હ)=ઉઝડું, વિરૂદ્ધ.

નિયંતા=(નિ+યમ્+તા) ચલાવનાર,

નિયમમાં રાખનાર.

અનુસરી=[અનુ+સ] વર્તન કરી.

આચાર વિચાર=રહેણી કરણી.

મહાત્મા=મોટા માણસ [મહા-

+આત્મા]

દારણ્ય=ભયંકર.

અંપલાબ્યો=હોઆવ્યો.

તીક્ષ્ણુ=અણીદાર.

પુષ્પમાળા [છ તત્પુ.] પુષ્પની માળા.

અલૌકિક=(અ+લૌકિક)=અદ્યુત,

લોકથી ચડીઆતી.

નાસ્તિક=(ન=અસ્=ત=ત્ત્વ) પરમે-

શ્વર નથી એવું માનનારા.

વાસના=ઇચ્છા, આશા.

અસ્તિત્વ=(અસ્+તિ+ત્વ) હોવાપણું.

સ્વીકારી=(સ્વી+કૃ) કબુલ કરી.

અવગણના=અનાદર.

અસાધારણુ=(અ+સાધારણ) ધણું.

ધૈર્ય=ધીરજ, હીંમત.

દિલાસો=શાંતિ.

સ્મરણુ=(સ્મૃ+અન) સાંભરવું તે.

બેશક=ખરેખર, નિઃસંદેહ.

બલકે=અથવા.

ધાર્મિક=(ધર્મ+ઈક) ધર્મવાળા.

ઉન્નતિ=ચઢતી.

જગૃત થયો=જેરમાં આવ્યો.

સ્વાભાવિક=કુદરતી.

રમ્યાપમ્યા=મગ્ન, લાગી રહેલો.

અનંતકાળ=(અન+અંત) છોડા વગ-

રનો કાળ, લાંબો કાળ.

ઉદ્ધાર=(ઉત્+ધ્+અ) કલ્યાણ.

પાઠ ૧૩ મો.

સદર દિવાનો અદાલત=મુખ્ય

દિવાની કોર્ટ.

કમને=(ક+મને) નાખુશીથી.

યોગ્યતા=લાયકાત.

લેખાયા=(લિખ્) ગણાયા.

અગ્રેસર=મુખ્ય, આગેવાન.

શ્રીમંતો=જી+મંત) લક્ષ્મીવાન.

શૈલી=પદ્ધતિ, રીત.

રહેણીકહેણી=કહેવાની બધી, કવિ-

તાની મતલબ.

ચદસાચડસો=સરસાઈ.

ઉદારનિર્વાહ=ભરણપોષણ નિસ્સ+

વધ્+અ).

અંથકાર=અંથ કરનાર.

પ્રતિજ્ઞા=પણ; ટેક.

નિભાવવાનો=ચલાવવાનો.

આરંભ=(આ+રમ્+અ) શરૂઆત.

સભાપ્રચારક=(પ્ર+ચર્+અક) સ-

ભાનો ફેલાવો કરનાર.

લક્ષ્મીદેવીની કૃપા રહ્યા કરી=પૈસા-

દાર થયા.

બે પાસનો=લક્ષ્મી અને વિદ્યા
બન્ને તરફનો.

મઘ બખાણુ=કવિતા રૂપે નહિ
તેવું બખાણુ.

હિમાચલી=મુખ્ય અગ્રેસર.

મર્મપ્રહાર=ભેદ ભરેલાં વચનો
(મ+હ+જ).

મહાકવિ=આનંદ કરતો.

અરજામાં=વખતમાં.

પરવા=દરકાર.

તારવણી=સાર.

નિરાધાર=(નિસ્+આધાર) આધાર
વિનાના.

સાંસા=વાંધા.

દીનતા=(દીન+તા) ગરીબાઈ.

પાઠ ૧૪ મો.

ખનાઢય=પૈસાદાર.

શુશીલ=સારા ભાવની.

લીખી=આકરી.

શુટકા ગળી જતી=પેટમાં ઉતા-
રતી, સહન કરતી.

વહિ આપ=મોટી મા.

સન્નેડે=ધણીધણીઆણી બન્ને સાથે.

પ્રીતિવું પાત્ર=પ્રીતિવાળો.

આશ્રિત=(આ+શ્રિ+ત) આશરો
મેળવેલા.

પ્રુશામત=ખોટી સેવા.

અધમ=હલકી.

નિર્મળ=ચોકસ (નિર્+મળ).

ગર્ભશ્રીમંત=જન્મથીજ પૈસાદાર.

સમોવડીઆ=બરોબર, સરખેસરખા.

લઘુવયમાં=અયપણમાં.

સહાધ્યાયી=(સહ+અધ્યાયી) સાથે

અભ્યાસ કરનારા.

સરી પડી=જતી રહી, તૂટી ગઈ.

વજ્રલેપ=મજબુત.

સમાજ=સભા.

સભાસદ=(સમા+સદ+જ) મેમ્બર,
સભામાં બેસનાર.

લોકેષણા=લોકવખાણુ.

લેવિ=મોટા લોકોનો મેળાવડો.

ધવનિંગપાટી=સાંજનો મેળાવડો.

આમંત્રણ=(આ+મંત્ર+અન) નોતરું.

પ્રતિષ્ઠિત=(પ્રાપ્તિ+સ્થિ+ત) આપજીદાર.

સ્મિતલયુ=(સ્મિ+ત) હસતું.

ગોર=ગોરું, ઉજળું.

રમણીય=(રમ્+જનીય) આનંદ પા-
મવા યોગ્ય.

વિવાહ=(વિ+વહ+જ) સગપણથી
નેહાવું તે.

ટકારા=મહેણાટોણાં.

આવ્યું જતું રહેતું=અટકી ગયું,
આવતું નહિ.

હકરું=જપ.

પ્રસન્ન=થયો.

માથું ફરી ગયું=આકરું સાગ્યું.

બાધ=વાંધો.

દ્વિટકાર=તિરસ્કાર.

પાઠ ૧૬ મો.

પુરાતન=જુના.

આધુનિક=હમણાંનો.

અઘાપિ=(અઘ+અપિ આજ પણ).

પુરાણી=જુની.

ઈન્નેરો=બાંધકામ.

પુરોહિત=ગોર.

પુનર્જન્મ=(પુનર્+જન્મ) ફરી અવ-
તરવું તે.

અખ=મુડકું.

અસંખ્ય=(અ+સંખ્ય)=બહુ.

સંગ્રહરથાન=(સંગ્રહ+રથાન) સંગ્રહ
કરવાની જગ્યા [મધ્યમપદ
લોપી સમાસ.]

જારી રહી=કાયમરહી.

પાઠ ૧૮ મો.

અટકાર=(સંત્+કૃ+અ) આદરભાવ.
પરોણાગત=મેમાનગતિ.

સંગ્રહાય=ચાલ.

વૈશ્વદેવ=જન્મતાં પહેલાં અગ્નિને
બલિ આપવાનો વિધિ.

અતિથિ=(અ+તિથિ) જેને તિથિ
પર્વ નથી તે, મેમાન.

ખાતર બરદાસ=સેવા આકરી.

યજ્ઞમાન=(યજ્+અ+માન) પરોણા
આકરી કરનાર.

પ્રકૃતિ=(પ્ર+કૃ+તિ) સ્વભાવ.

ત્રાસ=(ત્રસ+અ) દુઃખ; હેરાનગતિ.

ઉદ્દેશ=હેતુ.

સ્તુતિ=(સ્તુ+તિ) વખાણ.

ઉમળકા=હોંશ, ઉમંગ.

વળાવો=ભોમીઓ.

પ્રવાસે=(પ્ર+વસ+જ) મુસાફરીએ. મધુ=મીઠું.

ગોળી=મીઠી મીઠી વાતો. રૂચી=ભાવ.

બૂખ્યા, તરસ્યા મેમાનને આનંદ આપે છે, અને પોતાને જેવું મળે તેવું લૂખું સૂકું પણ જમાડે છે; વળી ધીમું ધીમું તેની સાથે બોલીને તેને હસાવે છે. અને થાકેલાનો થાક ઉતારે છે. જુદી જુદી જાતની વાતો કહાડીને અતિથિના દુઃખને બૂલાવીને શાંતિને પમાડે છે, અને મીઠું અન્ન જમાડે છે અને તેની સાથે બેસીને પોતે પણ જમે છે. અને તે અન્ન પર તેનો ભાવ ઉપજાવે છે. મતલબ તેનું દુઃખ બૂલાવી દે છે.

પાઠ ૨૦ મેા.

તમતમાટ=તીખાશનો સ્વાદ.

ઉષ્ણકટીબંધ=વિષુવવૃત્તની ઉત્તર અને દક્ષિણનો ૨૩૧ અંશનો મુલક તે પ્રદેશમાં ગરમી વધારે પડે છે.

સુવાસિક=(સુ+વાસ+ઈક) સારી વાસ વાળી.

વાની=બોજન, પકવાનની જાતો.

નાવિકો=(નોકા=વહાણ) વહાણ હંકારનારા.

પ્રદક્ષિણા=ગોળ ફરતો ફેરો ફરવો તે.

અનુકુળ=માફક.

ઉત્તેજક=તેજ કરનાર, ગરમ કરનાર.

સ્વાદિષ્ટ=સ્વાદવાળું.

ઉત્કૃષ્ટ=સર્વથી શ્રેષ્ઠ.

વાયુનાશક=વાયુને હણનાર.

પાઠ ૨૧ મેા.

રૂચતો=ગમતો.

મનન=(મન્+અન) વિચાર.

વૃત્તિ=(વૃત્+તિ) ધમ્મ.

મહાવિદ્યાલય=કોલેજ.

નિરભિમાન=(નિસ્+અભિમાન) અભિમાન વિનાનો.

અપજતા=ચાલાકી.

દષ્ટિવિદ્યા=પ્રકાશ સંબંધી જે

શાસ્ત્ર તે.

પૃથક્કરણુ=(પૃથક્+ક્ર+અન) ભાગ
કરવા તે.

વેરણુસેરણુ=છૂટાં છૂટાં.

પુસ્તકાલય=(પુસ્તક+આલય) પુસ્તક
ક રાખવાનું ઠેકાણું.

ગુરુવાકર્ષણુ=(ગુરુત્વ+આ+કૃષ્+અન)
ભારનું ખેંચાણુ.

ભરતીઓટ=ચઢઉતર.

ફેલો=પાઠશાળાના અંગની એક
પદવી.

આચાર્ય=ગુરુ, પ્રોફેસર.

નિવારણુ=(નિ+વૃ+અન) નાશ.

રાજ્યતંત્રી=રાજ્ય ચલાવનારા
અમલદારો.

ખામેશ=ક્ષમા, ધીરજ.

શીષોધન=(સમ્+શૃષ્+અન) શીષો
ખોળ.

પાઠ ૨૨ મી

સંતતિ=સંતાન, બાળકો.

યુક્તિ=(યુજ્+તિ) કળા, હીકમત.

દત્તક=ખીજનો પુત્ર પોતાનો કરી
રાખવો તે.

ધીર=નસકોરનો અવાજ.

ભવની ભાવટ=જંદગીનું દુઃખ.

ઉજમાળો=આનંદનો.

વારસ=હકદાર.

યથાવિધિ=રીત પ્રમાણે.

કોટી કરતો=કોઈ વળગવું તે.

મસલત=સંકેત, વાતચીત.

તદખીર=યુક્તિ.

પાઠ ૨૩ મી

કૃતિ=(કૃ+તિ) કરવા યોગ્ય, કામ.

રૂપાંતર=(રૂપ+અંતર) રૂપમાં ફેરફાર.

(સ. તત્ત્વ)

ભડોળ=મુડી.

કુશળતા=હોશિયારી.

યોજના=હીકમત.

હથોટીવાળા=અનુભવી.

નારાજ=(ના+રાજ્+અ) નાખુશ.

પાઠ ૨૪ મી

અંકુર=અંશ.

પ્રખળ=ખળવાન.

સયોગ=(સમ્+યુજ્+અ) મેળાપ,

જોડાવું.

પ્રોહ=મોટી.

બહે=વધારે.

વિધન=(વિ+હન+અ) અડચણ.

આડ=અડચણ.

મહા પ્રયાસ=(મહા+પ્રયાસ) ધણી
મહેનતે.

સતત=કાયમ, યાણુ.

પરીક્ષા=(પરિ+ર્ષ+આ) તપાસ.

પરીપૂર્ણ=(પરિ+પૂર્ણ) પૂરેપૂરી.

ઝાઝવાનું જળ=ખોટું જળ.
મૃગજળ.

અગાધ=ધણી.

પર્યંત=સુધી.

પ્રશંસા=(પ્ર+શંસ+આ) વખાણુ.

પ્રાપ્ત=(પ્ર+આપ્+ત) મેળવેલું.

ફોલમંદ=(ફોલ+મંદ) ફોલવાળો.

પાઠ ૨૬ મો

ખડેરા=પડી ગયેલી મહેલાતો.

નિરીક્ષા=(નિસ્+ર્ષ+આ) બારીક
તપાસ.

અભ્યયન=(અધિ+અય+અન)અભ્યાસ

ભેખનપદ્ધતિ=સખવાની રીત.

લહીઓ=સારા અક્ષર લખનારો.

જાથુનાં=કાયમનાં.

સૈનિક=(સેના+ઈક) લડવૈયા.

સફર=મુસાફરી.

સર્વોપરી=(સર્વ+ઉપરી) શ્રેષ્ઠ, વધારે
સત્તાવાળુ.

લિપિ=અક્ષર.

આરાધના=(આ+રાધ્+અન+આ)પૂજા
ધીટપણું=હિંમત, ધીરજ.

પાઠ ૨૭ મો.

વાયુપુત્ર=હનુમાન.

બળાનિધાન=(બલ+નિધાન) ભેરાવર.
બેલી=મદદરૂપ.

રક્ષક=(રક્ષ+અક) રક્ષણ કરનાર.

ઉપનામ=(ઉપ+નામ) બીજું નામ.

દીનભાવે=ગરીબાઈથી.

પ્રાર્થના=(પ્ર+અર્થ+અન+આ)માગણી
કરગરું છું=કાલાવાલા કરું છું.

મંત્રેશ્વર=(મંત્ર+ઈશ્વર) મુખ્ય પ્રધાન.

નિરધાર=(નિસ્+ધ્+અ) નિશ્ચય.

અનિત્ય=(અ+નિત્ય) નાશવંત.

કળાહીન=કળા વગરનો, અમાસનો
દિવસ.

પ્રલય=(પ્ર+લી+અ) નાશ.

પામર=ગરીબ.

દેવાલય=(દેવ+આલય) દેવનું ઠેકાણું.

(છ. તપુ)

યાતરયંદ્ર દિવાકરૌ=(યાવત્+ચંદ્ર+
દિવાકરૌ) જ્યાં સુધી ચંદ્ર
અને સૂર્ય તપે ત્યાં સુધી
ચંદ્ર દિવાકરૌ. (દ્વં. સ.)

દેવ=ઇશ્વર, ભાગ્ય, વિધાતા.

કારમું=ભયાનક

શૂન્યમાં મન્યાં હશે=નાશ પામ્યાં હશે

નિર્મૂળ=(નિર્+મૂળ) મૂળ વિનાનો.

વતની=રહેવાશી.

મૂર્તિ કાર=(મૂર્તિ+કાર) મૂર્તિનો બ-
નાવનાર સલાટ.

કાળ જેને અનુકુળ છે એવા હે

શત્રુ=રાજ્ય છૂટી લેનાર શત્રુ.

. પૃથ્વીપતિ=રાજા.

ક્ષત્રિવીર્ય=ક્ષત્રિયનું તેજ.

દહીંમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તેમ=

દહીં ખાદું છે, પણ ધી ઉત્તમ છે.

શાસ્ત્રાભ્યાસ=(શાસ્ત્ર+અભ્યાસ) શા-

સ્ત્રનું ભણવું તે.

ગણિકાગૃહ=વેશ્યાનું ઘર.

સંપત્તિ=લક્ષ્મી.

યુવા ઋતુ=યુવાવસ્થા, જુવાની.

ઋણ=દેવું.

કૃપાનિધાન=(કૃપા+નિધાન) કૃપાના

ભંડાર.

વિજ્યયાત્રા=સર્વત્ર જ્ય મેળવવો તે.

વિક્રમ=(વિ+ક્રમ+અ) વિશેષ પગલાં.

ભરનાર, બધાને છતનાર રાજા.

વિખ્યાત=(વિ+ખ્યા+ત) જાણીતા.

દેશવટા=દેશનો બહાર કઢાડવું તે.

સુભટ=(સુ+મટ) મોટા લડવૈયા.

પ્રસન્ન=(પ્ર+સદ્+ન) ખુશી.

[૧] ચતુર માણસ અને આરસ પહાણુ ભાર પ્રમાણે તોળીને
વેચાતો નથી, એ બન્ને તો જેમ જેમ દૂર દેશાવર જાય, તેમ તેમ
વધારે વધારે મૂલ પામે છે; મતલબ તેની કિંમત વધે છે.

[૨] અતિશે ભણવું, પડિતની પ્રીતિ, દેશાટન, રાજસભા, અને
ગણિકાનું ઘર એ પાંચે ચતુરાઈનાં ઠેકાણાં છે.

[૩] જે જુવાનીમાં હોંશયી પરદેશ વેળીને પેસો મેળવ્યો નહિ તો તે મૂખ માણસની જુવાનીને ધિક્કાર છે અને તેની નકામી ગએલી જુવાની ફરીથી આવતી નથી.

[૪] જે માણસ ઉમરો ઝાલીને પોતાના જ વતનમાં પડ્યો રહે, તો વસ્ત્ર ફાટે, દેવું વધે, અને કદિ પણ કીર્તિને પામે નહિ. એ ત્રણ અલાભને મેળવે છે.

પાઠ ૨૯ મેા.

પવિત્ર=(પૂ+ત્ર) ધર્મીમા.

વિધવા=(વિ+ધવ+આ) જેનો ધણો

મરી ગયો હોય તે.

બાકી રાખી નહિ=ધણી મહેનતકરી.

રાજ્યાસન=(રાજ્ય+આસન) રાજ્ય

ગાદી.

સેના અધિપતિ=(સેના+અધિપતિ)

સેનાનો ઉપરી. [છ. તત્તુ]

ઉણી=ઓળી.

ઉછાંછળો=હલકા મનનો, ઉતાવળો.

રાજતંત્ર=(રાજ+તન્ત્ર) રાજ્ય

ચલાવવું તે.

બાપી=(વિ+બાપ) ફેલાઇ.

લગામ=સત્તા.

એકનિષ્ઠા=શુદ્ધ ભક્તિભાવ, મન

ચોંટાડીને.

રાજકીય=રાજ્યને લગતી.

મહેસુલ=વિધોટી.

કર્તવ્ય=(કૃ+તવ્ય) કરવા યોગ્ય કામ

કારકીર્દી=અમલ, હકુમત.

નિષ્ફળ=(નિસ્+ફલ) નકામી.

રમણીય=(રમ્+અનીય) સુંદર.

પાઠ ૩૦ મેા.

હરામખોર=(હરામ+ખોર) મદ્દતનું

ખાનાર.

કંગાળ=મરીબ.

સંરક્ષણ=(સમ્+રક્ષણ) સારું રક્ષણ.

જનમાલ=જીવ અને માલ મિલકત.

ગુનેગાર=(ગુને+ગાર) ગુનો કરનાર.

ન્યાયાધીશ=(ન્યાય+અધિ+શ).

ન્યાય આપનાર.

અફાસતો=કોટી.

અપરાધી=(અપ+રાધ્+ઈ) ગુનો કરનાર.

તુરંગ=ગેલ.

તેસ્તી=પરચુરણ વેપાર કરનાર.

ભો=ભય, બીક.

મ્યુનિસિપાલિટિ=લોક તરફનું
ચલાવટ કરનારું એક મંડળ.

સલામતી=બચાવ.

હિરસો=ભાગ.

પાઠ ૩૧ મો.

વ્યક્તિ=એકજ માણસ.

માદક=કેરી. (મદ+અક)

સેવક=(સેવ+અક) સેવા કરનાર.

આત્મસંયમ=(આત્મ+યમ+અ)

મન પરનો કાબુ.

પૌષ્ટિક=પુષ્ટિ આપનાર.

આવશ્યક=અવશ્યની, જરૂરની.

અવનતિ=પડતી.

બેદરકાર=(બે+દરકાર) દરકાર

વિનાની.

વિટંબણા=દુઃખ.

ભયંકર=ભયને કરનાર. (ક્રી. તત્પ્ર)

અકટા=છઠી ગએલા.

અકરમાત=(અ+કસ્માત) જે બના-

વની ખબર ન પડે તેવા બનાવ.

અભિલાષા=ઇચ્છા, વૃથા.

કેદખાના=(કેદ+ખાના) કેદ કર-
વાનાં કેદાણાં જેલ.

પોષણ=(પુષ+અન) ખોરાકી

પોષાકી પુરી પાડવી તે.

સામર્થ્ય=(સમર્થ+અ) બળ.

નાબુદ=નાશ.

અણેલાં આપેલાં.

પાઠ ૩૨ મો.

આદિ=પ્રથમ.

પિતામહ=આપના બાપ.

મુત્સદ્દી=કારકુન.

ચરિત્ર=હકીકત.

લગ્ન=(લગ્ન+અ) ગંજાવું.

તાન=ધૂન.

આવેશ=ગુરસો, ગુસ્સો.

સહવાસ=(સહ+વસ+અ) સાથે
રહેવું તે, મેળાપ

વિરતાર=(વિનસ્ત+અ) ફેલાવો,

અખાડો=સાધુ સંતોને પડી રહે-
વાની જગ્યા.

સીમંત=અધરણી.

ક્રિયાપાણી=દહાડોપાણી, નાત
જમાડવી તે.

ચિત્તવેધક=મનને વિધી નાખે
એવા.

અવતાર=(જવ+તૃ+અ) ઉતરવું તે,
જન્મ લેવો તે.

અખિલ=આખું.

પાઠ ૩૪ મે.

વિગ્રહો=(વિ+ગ્રહ+અ) ઝઘડા.

સ્વસ્થતા=શાંતિ.

આખે પડ્યો=શાંતિ ફેલાઇ.

પરાજય=(પરા+જિ+અ) હાર.

ધુળધાણી કરી નાખ્યો=નાશ કર્યો.

વક્તૃત્વ=(વક્+તૃ+ત્વ) બોલવાની
ચાતુરી.

તત્ત્વવેત્તા=(તત્ત્વ+વિદ્+તા) તત્ત્વને
જાણનારા.

પ્રભક્ષતાક=પ્રભની મરજી પ્રમાણે
ચાલનાર.

માજરટેટા=ચાયાધિશો.

ખાસ પ્રકારની=જુદી જાતની.

પાઠ ૩૫ મે.

વદન=(વદ્+અ) મોઢું.

સમભાવના=સરખી લાગણી.

અન્યોન્યાત્રય=(અન્યસુ+અન્ય+આત્રય)
એક બીજાને મદદ આપવી તે.

વસુધા=(વસુ+ધા) પૃથ્વી, ધનને
ધારણ કરનાર.

ખસેલ=હરકત.

તત્પર=તૈયાર.

શાણપણ=ડહાપણ.

સદ્ગુણ=(સત્+ગુણ) સારો ગુણ.

પાઠ ૩૬ મે.

આખ્યાત્મિક=(અખ્યાત્મ+ઇક) આ-
ત્મા સંબંધી વિદ્યા.

પ્રાકૃતિક=(પ્રકૃતિ+અક) સ્વાભાવિક,
કુદરતી.

આકર્ષાયું=(આ+કૃષ્) ખેંચાયું.

ઐહિક=(ઈહ+ઇક) આ દુનિયાનું.

અર્વાચીન=હાલનું.

બલિહારી=ખુખી.

કલ્પના=અટકળ.

સાહિત્ય=સાધન.

ફાલ્ગવર=હાંકનાર.

ગાડ=ચોકીદાર.

સોધક=સોધ કરનાર.

યોજના=(યુજ્+અન+આ) ગોઠવણ. ૬

પ્રસરેડુંછ=(પ્ર+સ) ફેલાય છે.

સૂક્ષ્મ=ન દેખી શકાય તેવી.

સાંકેતિક=(સંકેત+ઈક) સંકેતવાળાં.

સ્વરસંવાહક=(સ્વર+સમ્+વહ્+અક)

સ્વર લઇ જનાર.

સંભાષણ=(સમ્+ભાષ્+અન)વાતચીત.

સ્વરધારણ=(સ્વર+ધૃ+અન) સ્વર

ધારણ કરનાર.

સુરત=ચહેરો.

લઢણ=ઢળ.

ચેષ્ટા=હાવભાવ.

ધ્વનિ=અવાજ.

પાઠ ૩૮ મો.

સરસ્વતીમંદિર=વિદ્યાલય. (છ. તત્ત્વ)

જિજ્ઞાસુ=જાણવાની ઇચ્છાવાળા.

ધનાઢય=પૈસાદાર.

મેદની=ટોળું, ઠા.

શિદ્ધી=કોતરકામ કરનાર.

રસિક=રસલેનારા, આનંદી.

વીરરસ=શરાતન ચડે એવાં રસ-
વાળાં.

પરિચય=(પરિ+ચિ+અય) ઓળખાણ.

શૈલી=પદ્ધતિ.

ઉત્કંઠા=(ઉત્+કળ્+આ) આતુરતા.

વાદવિવાદ=ચર્ચા.

વિરોધ=બુદ્ધાપણું.

પ્રતિપાદન કરવા=સ્થાપવા.

અપ્રિય=અળખામણો.

પ્રેરણા=ઇચ્છા.

ઉલ્લંઘન=(ઉત્+લંઘ્+અન) ઓળંગવું

વિલંબ=ઢીલ.

હાસ્ય=હસવાપણું હાંસી.

પાઠ ૩૯ મો.

તનશક્તિ=શારીરિક બળ.

મનશક્તિ=મનોબળ.

સુલભ=સહેલી.

તરંગી=અચોક્કસ.

પ્રુશામદ=ખોટાં વખાણ.

મેળાં=નબળાં.

ઉપલકીઉ=ઉપર ચોટીઉ.

પ્રારબ્ધ=(પ્ર+આ+રમ્+ધ) નક્ષીબ.

સંધી=સમય.

કહેણી તેવી રહેણી=ખોલણું તેવું.

કરવું તે.

સંગતિ=(સમ્+ગમ્+તિ) સોબત.

નામ કરવાની=કીર્તિ મેળવવાની.

મામ=નાણાં.

સાહસિક=સાહસવાળાં.

ધીર=ધીરજવાળા.

ઉત્કર્ષ=(ઉત્+કર્ષ+અ) આખાદી.

સંકલ્પ=(સમ+કલ્પ+અ) વિચાર.

પાઠ ૪૧ મો.

તાજ=ધુમટ.

શૈનકદાર=શોભાવાળી.

નકશી=કારીગરી.

દોષરહિત=કાંઈ પણ ખામી નગરતું.

અવર્ણનીય=(અ+વર્ણ+અનીય) જેના

વખાણ કરવાને શબ્દો જડે નહિ

એવું, અનુપમ.

સંગેમરમર=આરસ.

તળક=માળ.

સૌંદર્ય=(સુંદર+અ) સુંદરતા.

અત્યુત્તમ=(અતિ+ઉત્તમ) ધણું જ
સરસ.

વિરમય=[વિ+સ્મિ+અ] આશ્ચર્ય,
નવાઈ

રતનજિત=રતની જડેલી. (પં.તત્સ.)

જેમ=જળ.

રોશની=દેખાવ.

ચાંદની=અજવાળી રાત્રિ.

સર્વત્ર=(સર્વત્ર) સધળે ઠેકાણે.

તસ્લીન=(તલ+લીન) ગરકાવ.

અતિદક્ષિણે=દરેક પળે.

રમણિયતા=સુંદરતા.

હિમમય=બરફથી ભરેલો.

અવર્ણ્ય=(અ+વર્ણ+અ) વર્ણવી ન
શકાય તેવો.

સ્મરણ=(સ્મૃ+અન) યાદ, સંભારવું તે.

મુક્ત=મોતી.

પાણી પાણી કરી નાખે છે=

પીગાળી દે છે.

દાર પ્રદેશ=દરવાજો.

પ્રાસાદ=મહેલ.

પાઠ ૪૨ મો.

ગુમાસ્તાગીરી=નોકરી, ગુમાસ્તાપણું.

અંગ્રહ=(અમ્+ગ્રહ+અ) એકડું કરવું તે.

બહોળેહાથે=હૃદયથી

કરકસર=સંભાળથી જોખું ખર્ચ

કરવું તે.

ઉંચા મૂકવા=બચાવવા, બુદ્ધિરાખવા.

જરી=ચાલુ.

ચાપણુ=મિલકત, મૂડી.

પેઢી=કુકાન.

સેવિંસખેંક=અચાવેલું મૂકવાની પેઢી.

સહીસલામત=કાંઈપણ જોખમ લાગ્યા વગર.

પાઠ ૪૩ મી.

અંખીત=(અમ્+ગી+ત) ગાયન.

મનરંજન=(મન+રંજ્+અન) મનને ખુશ કરવું તે.

મજબ=ગાઉ.

આફત=હરકત.

પાસેંજર=ઉતાર, ગાડીમાં ખેસનાર.

વિધિ=રીતભાત.

વાગ્યાણુ=વચનરૂપી પ્રહાર; આકરાં વચન.

ગાડીવાન=ગાડી હાંકનાર.

ગાંધીઆદું=ગાંધીઆણું.

ઉદ્ગાર=ખોલાચાલી.

જીસાસા=જાણવાની ઇચ્છા.

આનાકાની=જવાબ દેવામાં ખેંચાવું તે.

અખત્યાર=અધિકાર.

શીરસ્તેદાર=મુખ્ય કારકુન.

પાઠ ૪૫ મી.

અતિવૃષ્ટિ=(અતિ+વૃષ્+તિ) પુષ્કળ વરસાદ.

અનાવૃષ્ટિ=(અન+આ+વૃષ્+તિ) ખીલકુલ વરસાદ ન વરસે તે.

શુક=પોપટ, સુઝા.

અનિષ્ટ=[અન+ઈષ્+ત) ખરાબ, ન ઇચ્છવા જેવાં.

વેરાન=ઉજળડ.

ભરત્યક=ધણીજ.

હૃદયવેધક=મનને દુઃખ કરનારાં,

હૃદયને વિધનારાં.

પુષ્ટિ=પોષણ, મજબુતી.

અણીને વખતે=જરૂરના વખતે.

ઉધરાણાં=ફંડ, ફાળો.

સાહિત્યો=સાધનો.

તગાવી=ખેડુતોને ખેતીના સાધનો

માટે સરકાર તરફથી આપ

વામાં આવતી રકમ.

મરવા તજ દીધાની=છોડીને ચાલ્યા

ગએલા અને પાછળ મરી

ગએલાની.

પાઠ ૪૬ મેા.

કુશળતા=કુશળપણું, કુશિયારી.
 જવલોકન=(જવ+લુક્+અન) આરીક
 તપાસ.
 પ્રયોગ=અખતરા. (પ્ર+યુજ્+અ)
 દીર્ઘદષ્ટિ=લાંબી નજર,
 અમમચેતી=અગાઉથી ચેતીને,
 વિચારપૂર્વક.
 ટેવાવાથી=ટેવપડવાથી.
 જમાવ્યાં=આખાદ કર્યાં.

પાઠ ૪૭ મેા.

દ્વીપકલ્પ=ત્રણ બાબુ પાણી અને
 એક બાબુએ જમીનવાળો ભાગ.
 પ્રચરલો=ફેલાએલો.
 દુર્બળ=(દુસ્+બલ) નિર્બળ, કંગાળ.
 કો-સથ=કાઉન્સીલનાં માણસો.
 કોશીશ=મહેનત.
 પ્રાપ્ત્ય=જેર. (પ્રવલ્+અ)
 જમદારખાનુ=તિજેરી.
 મોહસોન્ય=દરોઆહ લશ્કર.
 કલ્પ=કાળ.
 અર્થા=વિવાદ.
 ઉમ=આકરા સ્વભાવના.

કવાયતી=કેળવાએલા.

હરીફ=સ્પર્ધિત.

જમીનદોસ્ત=નાશ.

દુર્બસનો=ખરાબ લક્ષણો.

(દુસ્+અસન)

વાસ્તવિક=(વસ્તુ+ઇક) ખરેખરા.

કાવતરાથી=દગાથી.

પાટનગર=રાજધાનીનું શહેર.

સ્મૃતિકારો=(સ્મૃતિ+કાર) કાયદા
 ધનારા.

સાંપ્રત=ચાલતો.

અનુકરણ=(અનુ+ક્ર+અન) તે પ્રમાણે
 કરવું તે.

પાઠ ૪૮ મેા.

ધાતકી=નિર્દય.

કોકરવાયું=સહેજ ગરમ.

નીરાગી=તંદુરસ્ત.

પરદુઃખભાંગન=(પર+દુઃખ+અંગ્+અન)

પારકાનું દુઃખ ભાંગનાર,

પરાયણ=(પરા+ઇ+અન) બેઝાનું તે.

નિર્ગમન કરવાનો=(નિર્+ગમ્+અન)

માળવાનો.

ભાવજત=સેવા.

મુદ્ધી=પ્રજ્ઞને માટેનું.

તાલીમ=કેળવણી.

ચક્રચુર=સંપૂર્ણ.

રણક્ષેત્ર=લડાઈનું મેદાન.

સારવાર=સેવા, ચાકરી.

ભીરથ=મહાન.

વિરામ=વિસામે.

દુર્દશા=ખરાબ હાલત.

ઉન્નતિ=અડતી.

વૈભવવાળી=મૌજશોખવાળી.

અનુકુળતા=સગવડ.

પરમાર્થ=પરોપકાર.

પાઠ ૫૦ મી.

ઉપરાજ્યો=નાનાં રાજ્યો.

કારકીર્દી=હકુમત.

નિર્મળ થયા=નાશ પામ્યા.

સહજો=હજરો.

પરોક્ષ=આડકતરી રીતે; ખીજના

જાળવામાં ન આવે તેમ.

ત્રાહે ત્રાહે પોકરાવતા=અહુ જ

દુઃખ આપતા.

ત્રાસદાયક=(ત્રાસ+દાયક) ત્રાસ

આપનારા.

નિમિત્તે=કારણે.

કમકમાટ=ત્રાસ.

માતબર=મોટા.

અનેક (અન+અક)=ધણા.

તક સાધી=લાગ જોઈ.

પ્રશંસા (પ્ર+શંસ+આ)=વખાણ.

નિરાધાર=આધાર વિનાનાં, નિરાશ્રિત

આરાધના=(આ+રાધ+અન+આ) પૂજા.

ધર્મધ=(ધર્મ+અધ) ધર્મમાં આધર્મ;

પાઠ પર મી.

નોકાબળ=દરીઆઈ લશ્કરનું બળ.

મનવારો=લડાઈ માટે બાંધેલી

આગજોટો.

આકાશયાન=(આકાશ+યા+અન) આ-

કાશમાં ચાલતી.

નોકાનાશક=વહાણનો નાશ કરનાર.

ખુશકી=જમીન માર્ગે.

તરી=દરીઆઈ માર્ગે.

અન્ન=હથિયાર.

હેરત=નવાઈ.

પ્રકાશિત=(પ્ર+કાશ+ઇત) ચળકતી.

શ્વઅક્રિયાથી=શ્વ વાપરીને.

પાઠ ૫૪ મો.

પરિપૂર્ણ=પૂરેપૂરો, આખો.

ખનિજ=(સ્વન+સ્વોદયું+જનનોજ)

ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થએલ.

સ્વચ્છતા=ચોક્ખાઈ.

સાહસિક=હિંમતથી સાહસ કરનાર.

મુસારો=પગાર.

સ્પર્ધા=હરિક્ષાઈ.

મયાસ=મહેનત.

ઉદ્યોગ=(ઉત્ત+યુજ્+અ) ધંધો.

પાઠ ૫૬ મો.

હિંદુસ્તાન=(હિંદુ+સ્તાન) હિંદુઓનું

રહેઠાણ.

અનાય=અન+આર્ય આર્ય નહિ તે.

સત્વર=(સ+ત્વર) એકદમ.

ફળદ્રુપ=ફળ આપે એવો રસાળ.

એકત્ર=એકઠી.

ઓલાદ=જનત.

નિર્વાહ=(નિર્+વહ+અ) બરણપોષણ.

જીજ્ઞા=પવિત્ર

નિમકહલાલ=હક કરીને ખાનાર,

બરાબર કામ કરીને ખાનાર.

પાઠ ૫૭ મો.

સ્મૃતિ=(સ્મૃ+તિ) સાંભળેલું,

સાંભળેલા પરથી બનેલા

જ્ઞાનો.

મોદી=સીધું વેચનાર.

અધ્યાપન=(અધિ+આપ્+અન) બણાવવું.

યજન કરવું=પૂજવું.

દ્વિવિજય=[દિક્+વિજય] ચોતરફ જય મેળવવો તે.

અંગા=ઓળખાણ.

અપંગ=[અપ+અંગ] અંગવિનાનો.

નક્ષત્રી=[ન+ક્ષત્રી] ક્ષત્રિય વિનાની.

શૌર્ય=(શૂર+અ) શૂરાતન.

મિથ્યાભિમાની=ખોટા અભિમાની.

આસ્તિકપણું=ઇશ્વરને માનવું તે.

સીલ=સદાચરણ.

અહિંસા=(અ+હિંસ+આ) હિંસા ન કરવી તે.

પાઠ ૫૮ મો.

બ્રહ્મચર્યશ્રમ=[વ્રજાચર્ય+આશ્રમ] મનુ

બંની જીંદગીનો પ્રથમ આશ્રમ.

સ્વાધીન=[સ્વ+આધીન] તાબે.

અવિધ્યની=હવે પછીની, આવતી.

ઉદ્દેગ=દુઃખ.

કટોર=આકર્ષ.

આચરણ=[આ+ચર્+અન] રીતભાત.

સમાપ્તિ=છેડો, હદ.

ઉત્કૃષ્ટ=શ્રેષ્ઠ, સર્વોત્તમ.

તોછડાઈ=અવિવેક.

અતિથિ=મેમાન.

યથાશક્તિ=શક્તિમુજ્જ્વળ.

પળીઆં=ધોળા વાળ.

વદ્ધલ=ઝાડની છાલો.

નિગ્રહ=(નિ+ગ્રહ+અ) નિયમમાં રા-
ખવું તે.

શિખા=ચોટલી.

પાઠ ૫૯ મો.

પ્રવર્તકા=[પ્ર+વર્ત+અક] ચલાવનારા.

વેદાક્ત=[વેદ+ક્ત+અ] વેદમાં કહ્યા

પ્રમાણે.

ભોપ=નાશ.

પુત્ર સંતતિ=પુત્ર પ્રાપ્તિ.

શુદ્ધ=[શુદ્ધ+અ] જાગેલો, આત્મજ્ઞાન
પામેલો.

સુખ્યેનમાં=આનંદ વિલાસમાં.

ત્રૈત=શાળ.

શણ્ણભગુર=નાશવંત.

સંપાદન કર્યું=પ્રાપ્ત કર્યું.

દેહકૃષ્ટ=કાયાને દમવી તે.

નિર્વાણ=શાંતિ, મુક્તિ, મોક્ષ.

નમસ્કાર=(નમસ્+કૃ+અ) પગે હ
ગવું તે.

ગાડરીઓ પ્રવાહ=ધેટાની મા

એક બીજાની પાછળ ચાલવું

ધર્મોચાર્યો=ધર્મ ગુરુઓ.

પ્રસાર=(પ્ર+સ્ર+અ) ફેલાવો.

પ્રવર્તાવવામાં=ફેલાવવામાં.

ભિક્ષુ=સાધુ.

પરિપદ=(પરિ+પદ+અ) સભા

ભાષ્ય=(ભાષ+ય) ટીકા, કહેવા જે

પંચશીળ=સદાચારના પાંચ નિ

માદક=કેરી.

પાઠ ૬૦ મો.

જૈન=(જિન+અ) જિનને માનના

આદિ=પ્રથમના.

ચરિત્ર=વૃત્તાંત.

ધર્મોપદેશક=ધર્મનો ઉપદેશ કર

વિનીત=(વિ+ની+અ) વિનયી, નિ

મમાં રહેનારા.

પાયણ=પગથી ચાલનાર લશ્કર.

ચતુરંગ (ચતુસ્તંભ) ચાર પ્રકારની.
અપભ્રંશીત=(મયનમીત) ખીકથી ખીધેલા
જુખાળવું=ધણું ખાઈ જાય તેવું.
કુંભસ્થળ=હાથીના માથાનો ઉપલો

ભાગ.

ધનુર્વિદ્યા=ખાણુ મારવાની વિદ્યા.

વિલાસ=(વિનમ્લસ+અ) આનંદ.

વિષય=દિવેના વિકાર.

કરારાજ=પુરંગ, જેલ.

વિષયવાસના=વિષયની ઇચ્છાઓ.

જન્મત=જન્મેજન્મે.

વેશમ=(વિશમ+અ) સંસારની મોજ

મજા પરથી મન ઉઠી જવું તે.

ચતિ=(ચમ્+તિ) નિયમમાં રહેલા;

સાધુ.

કડ=કુચ્છા.

સ્થાવર=સ્થીર રહેનારા.

જન્મન=એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને

લઈ જઈ સકાય તેવા.

પ્રમાદ=ખાળસ..

સુનૃત=સત્ય.

નિર્વાણ=મોક્ષ.

પાઠ ૬૧ મી.

શિલાલેખો=પથર પર કાતરી કા-
ઢેલા લેખો.

વિસ્તાર્યું=(વિન્સ્ટ) ફેલાવ્યું.

ભેખ લીધો=સંસારનો ત્યાગ કરી

સાધુ થયો.

જડીઆ=જડતરનું કામ કરનારા.

ચક્રવર્તી=જેની આણુ ધણાં નાનાં

મોટાં રાજ્યો પર ફરતી હોય

તેવું રાજ્ય.

યુનાનો=ગ્રીસ દેશનો.

એલમી=વકીલ.

સતીત્વ=સતીપણું.

દુરાચારી=(દુસ્+આચારી) ખરાબ

આચરણવાળો.

સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયો=નાશ થયો.

પાઠ ૬૨ મી.

તત્ત્વવેતા=તત્ત્વને જાણનાર.

કડક=આકરો.

કુચ્છ કરી=સડવા ચાલ્યો.

ઉપલાણો=ઉપલો ભાગ.

હયદળ=ધોડા સ્વાર.

કાતર=ચૂકા, ખાડો.

કતલ થઇ ગયા=નાશ થયો.

ઝોકાબ્યુ=જડવા આવ્યો.

ઝીક નહિ ઝિલાય=જડવામાં નહિ
ફાવીએ.

ઘરણુ યુદ્ધ=ભયંકર લડાઇ.

રણક્ષેત્ર=લડાઇનું મેદાન.

કમનસીએ=દુર્ભાગ્યે.

હલ્લા=હુમલા.

કને આવવા લાગી=સાંભળી.

વશ રાખવો=કબજમાં રાખવો.

પાઠ ૬૩ મો.

ઉપમા=એક વસ્તુને બીજી સાથે

સરખાવવી તે, મુકાબલો.

જક થઇ ગયો=આશ્ચર્ય પામ્યો.

કલ્પિત=કલ્પેલી, જોડી કાઢેલી.

કવાયક=(ક્વ+અક) વાંચનાર.

અપૂર્વ=પહેલાં ન આવેલો એવો.

બિલાપ=(બિ+લ્પ+અ)રડવું તે, આકંદ

બાંદીઓ=ભાટ, ચારણ.

યસોગીત=કીર્તિનાં ગાન ગાવાં તે.

ચૂરી=સરતી, આવતી.

કુબેર=દેવતાઓનો ભંડારી.

યજ્ઞ=એ જાતનો દેવતા.

આમેહુબ=અસલ જેવું જ.

માલવિકાગ્નિ મિત્ર=[માલવિકા+અ-
મિમિત્ર]

અંતઃપુર=રાણીઓને રહેવાના

મહેલ.

નૃત્યકળા=નાચવાની કળા.

વસ્તુ. સંકલના=નાટકની વાતોની
યોજના.

યવનો=અલ્પજ્ઞ લોકો.

માછી=ખારવો, વહાણહાંકનાર.

સર્વદમન=(સર્વ+દમ્+અન) સધળાને
દબાવે તેવો.

ફાકટ=નકામાં.

પાઠ ૬૪ મો.

વિહાર=(વિ+હ+અ)મઠ, બોદ સાધુ-
ઓને રહેવાની જગા.

મુના=વસ્તી વિનાનાં; ઉજળડ.

ઓચ્છવ=ઉત્સવ, તહેવાર.

વર્તાવી=ફેલાવી.

ખવાસ=સ્વભાવ.

ચિતાર=વર્ણન.

સંગમ=(સમ્+ગમ્+અ)સાથે મળવું તે

નિભાવ=ટકાવ, બરણ પોષણ.

મગર=અભિમાની.

વહાર=મદદ.

પંકાતું=વખણાતું.

ફળદ્રુપતા=રસાળપણું.

હાકેમ=હકુમત ચલાવનાર, સુબો.

ભગીર=જમીન.

પાઠ ૬૫ મો.

પ્રસાર=(પ્ર+સ+અ) ફેલાવો.

ઉદય=(ઉત્+અગ્ર+અ) બહાર આવવું
તે, ચડતો.

વેદિક=(વેદ+ઇક) વેદ ધર્મ.

અગ્નિદારા=અગ્નિમાં નાખીને.

આહુતિ=(આ+હુ+તિ) હોમ કરવો તે.

અર્પણ=(અર્પ+અણ) આપવું તે.

યજ્ઞ=(યજ્ઞ+ન) પૂજવું તે.

પ્રાણહત્યા=પ્રાણીનો ધાત કરવો તે.

સહન યર્ધ શકી નહિ=સાંખી

શક્યો નહિ.

ફટો=શાખા.

ધમધોકાર=જોસખધ.

ખેદ=(સ્તિ+અ) દુઃખ.

હોપ=નાશ.

ચીર=ચોક્કા.

ભહોભલાલી=આખાદી.

વાદવિવાદ=જ્ઞાન ચર્ચા.

બસ=મરાબર.

ઉપદેશકો=(ઉપ+દિશ+અક) ઉપદેશ
કરનારા.

સખળી=જોરાવર.

ફર=શિવ.

મહેશ=(મહા+શ) મોટા દેવ.

પ્રલય=(પ્ર+લિ+અ) નાશ.

સંહાર=(સમ્+હ+અ) નાશ.

સ્તોત્રો=(સ્તુ+ત્ર) સ્તુતિનાં મંત્રો.

મખ્યસ્થ=(મધ્ય+સ્થા+અ) કોમળો

પક્ષ ન લેતાં સ્વતંત્રપણે પોતાનો
મત આપનાર.

મત=પોતે ફેલાવેલો ધર્મ.

ઉપનિષદ=એ નામનાં વેદના એક
ભાગનાં પુસ્તકો.

સમાધિપામ્યા=મરણ પામ્યા, ઉત્તમ
રીતે મરવું તે.

પાઠ ૬૬ મો.

દૈનિક=(દિન+ઇક) દિવસની.

વાર્ષિક=(વર્ષ+ઇક) વરસની.

સમાંતર=(સમ+અંતર) સરખું અંતર.

વિવેચન=(વિ+ચક્ષ+અણ)વર્ણન, બ્યાન.

વિષુવવૃત્ત=(વિષુવ+વૃત્ત) મધ્ય-
માં વળેલું.

સત્તા=નિશ્ચાનિઓ.

તીરકસપણું=ત્રાસ

આકરાં=તીખાં, તાપ લાગે એવાં.

એળો=પડાણો.

આંસ=ધરી.

ભાસે છે=દેખાય છે.

પર્યંત=સુધી.

સમુળગો=મુદ્દવ.

હવામાન=હવાનું પ્રમાણ.

સમશીતોષ્ણ=(સમ+શીત+ઊષ્ણ) ન્યાં

ટાહ, તાપ સરખાં પડે છે તે.

કટિબંધ=ભાગ.

પાઠ ૬૭ મો.

સમોષ્ણતા=(સમ+ઊષ્ણતા) સરખી
ઝરમી.

કદંબા=મણત્રી કરી.

ઉષ્ણતામાન=ઝરમીનું પ્રમાણ.

ઉષ્ણતામાપક=ઝરમી માપનાર.

ઝરસામાં=વખતમાં.

સમીપ=પાસે.

સમધાત=(સમ+ધા+ત) મધ્યમસર.

અસમાન=(અ+સમાન) સરખી નહિતે.
પ્રવાસી=(પ્ર+વસ+ઈ) મુસાફરી કરનાર.

પાઠ ૬૮ મો.

શિરોબિંદુ=ટોચનો ભાગ.

ગૂદ=ગાદો, નિકટ.

સભર=ભરતી.

નિષ્કાર=ઓટ.

અહોનિશ=રાત છઠાડો.

ચાંદ્રમાસ=ચંદ્ર પરથી ગણાએલ

મહિનો.

આકર્ષણ બળ=ખેંચવાની શક્તિ.

(આ+કૃષ્+અન)

ખગોળવેત્તા=[સ્વ+ગોઠ+વિદ્+તા]

આકાશી પદાર્થોનું જ્ઞાન ધરાવનાર.

ગુરુવાકર્ષણ=ભારે પદાર્થને ખેંચવાની

તરફ ખેંચનારું બળ.

સન્મુખ=પાસે.

વિષ્ટુટા=બુદ્ધા, છૂટા.

શુક્લપક્ષ=અજવાળીઉં.

કૃષ્ણપક્ષ=અધારીઉં.

કક્ષા=પૃથ્વીને ફરવાનો માર્ગ.

પાઠ ૬૯ મો.

આરાધના=(આ+રાધ્+અન+જા) પૂજા,
પ્રાર્થના.

સાંપ્રત=(સપ્રતિ+અ) હમણાના.
 તમોરૂપ=અધકાર રૂપ (તમસ્ પર્યા)
 માસ કરે છે=ભક્ષ કરે છે.
 આપારદશક=જેમાંથી આરપાર ન
 દેખાય તે.

કેંદ્ર=સંબંધોળની ધૂઅંદરના બે
 બિંદુઓમાંનું એક.
 કંકણાકાર=ચુડી જેવો ભાગ.
 પાઠ ૭૦ મો.

જવાળામુખી=જેના મુખમાંથી
 અગ્નિ ઝરે છે તેવો પર્વત.
 ધરતી કંપ=પૃથ્વીનું કંપવું તે.
 કડકડાટ=કડાકો, અવાજ.
 જાન=(જા+જન) જીવ.
 ઉત્પત્તિસ્થાન=(ઉત્પત્તિ+સ્થાન)
 ઉત્પન્ન થવાનું ઠેકાણું.
 પ્રચંડ=ધણીજ ઉગ્ર, ધણીજ ગરમ.
 પોપડો=પડ.

વિનાશ=(વિ+નાશ+અ) નાશ, ધણો
 નાશ.

પાઠ ૭૧ મો.

જૂગોળ રાન=[મુ+ગોઠ+જ્ઞા+જન]
 પૃથ્વીના ગોળા સંબંધીનું
 જાણપણું.

ગુનરવી=પડી છે=કાઢવી પડી છે.
 રાજ્યતૃષ્ણા=રાજ્ય મેળવવાનો લોભ.
 દ્રવ્યલોભ=પૈસા મેળવવાનો લોભ.
 આકાંક્ષા=[આ+કાંક્ષા] ઇચ્છા.
 સફરો=મુસાફરીઓ.

મદક્ષિણા=ફરતો ફેરો મારવો તે.
 વિસારે પડ્યો=ભૂલી જવામાં આવ્યો.
 ખુશકી=પગ વાટે, જમીન રસ્તો.
 રમી=રોમના રહેવાસી.
 મથક=મુખ્ય જગ્યા.

બખેડા=કછ્ચી, ટંટા
 બોળ કરી નહિ=માહિતીમેળવી નહિ.
 પાઠ ૭૨ મો.

પ્રવાસ=(પ્ર+વસ+અ) સફર, મુસાફરી.
 ગોદી=વહાણ લંગર કરવાની જગ્યા.
 સંયોગીભૂમિ=[સમ+યુજ્ઞ+ઇ+મમિ]
 ભૂમિને જોડનાર.

સોષવાળું=સગવડવાળું.
 સુરક્ષિત=(સુ+રક્ષ+ઇત) રક્ષણવાળું.
 લંબર કયુ=આવી ઉભી.

મનુષ્યાહારી=મનુષ્યનો આહાર કરનાર. (જ. તત્ત્વ)

જળ પ્રવાસ=(જલ+પ્રવાસ) ફરી-
 આઈ મુસાફરી (કર્મ ધારણ)

વિસ્તીર્ણ=વિસ્તારવાળું.

પાઠ ૭૩ મો.

પંકાતો=વખણાતો.

ભ્રમવાધ=સમયડ.

ઉદ્ભિન્ન=(ઉદ્+ભિદ્+જ) વન-

સ્પતિમાંથી પેદા થએલ.

કળા કૌશલ્ય=કળાની કુશળતા.

આયાત=(આ+યા+ત) આવેલો.

નિકાસ=ગએલો.

નિર્ધન=ગરીબ, ધન વિનાનો.

ધનાદ્ય=પૈસાદાર.

પાઠ ૭૪ મો.

વૈભવ=ગૃહોજ્જ્વાલો.

અખંડ=વચ્ચે કોઈનું રાજ્ય ન

હોય તે.

પ્રસરણ=ફેલાયેલું.

કુદુંભી=નોખત.

છળકપટ=છગો ફટકો.

અડસદા=શુભાર.

ઉન્નતિ=(ઉત્+ન્ન+તિ) ચઢતી,

આબાદી.

શ્રેષ્ઠતા=સર્વોત્તમપણું.

આતુરતા=હોંશ, ધમ્મ.

નિષ્પક્ષપાતી=પક્ષપાત વિનાના,

સર્વને સમાન હક આપનારા.

પાઠ ૭૫ મો.

વેંગલ=રીંગણાં.

અરણ્યો=જંગલો.

છક થવું=આશ્ચર્ય પામવું.

અજળ્ય તરેહનું=નવાઈ જેવું.

પાલમેટ=રાજ્ય વહીવટ ચલા-

વનારી સભા.

રોગિષ્ઠ=રોગથી ભરેલી, નાદુરસ્ત.

અમલ=સત્તા.

પાઠ ૭૬ મો.

ઝાંખો ભાસ=થોડી સમજણ.

બારીક રજકણો=ઝીણાં કણો.

અણુસમૂહો=ઝીણાં કણોનો જથ્થો.

અદૃશ્ય=(અ+દૃશ્+ય) ન દેખાય તેવી.

પ્રતિરોધ=(પ્રતિ+રોધ્+અ) અટકાવ

વિકાર=ફેરફાર.

ગમન શક્તિ=ગતિને લીધે ઉત્પન્ન

થતું બળ.

યાંત્રિક=(યંત્ર+ક) યંત્રની.

બીના=હકીકત.

પાઠ ૭૭ મો.

આરીક નિરીક્ષા=સંપૂર્ણ રીતે
તપાસવું તે.

કારીશ=કાપાય.

શુધુ=લાકડાનો એક કકડો.

ટોટો=તુકજાન.

મૂળભૂત=પાયા રૂપ.

પાઠ ૭૮ મો.

પ્રમૈગ=(પ્રત્યુજ્જ્વલ) અખતરે.

સહાયતા=મદદ.

વેહ=વિધે. કાણું.

આકૃતિ=(આનકૃતિ) ચિત્ર.

સોપુ શુ=મધ લઉં છું.

પાઠ ૭૯ મો.

ચીપ=પટ્ટી.

ખોખી કાઠવું=સોધવું.

વલણ=સ્વાભાવિક દેવ.

તારકશક્તિ=તરાવવાનો શુભ.

ટુંકવી રાખવું=ટકાવી રાખવું.

ખનોરજક=મનને આનંદ પમા-

ડનાર.

અર્થાત=અર્થવા.

પાઠ ૮૦ મો.

કેશાકર્ષણ=(કેશ+આકર્ષણ) વાળ
જેવી ઝીણી નળીથી ખેંચવું તે.

સાયસંધ્યા=સાંજની સંધ્યા.

ઉપરણો=ખેશ.

હિદ્રાળુ=હિદ્રવાળા, કાણાવાળા.

શિક્ષક=(શિક્ષ+અક) શીખવનાર,
મહેતાશ.

વક્રે આકૃતિ=વાંકી લોટીની આકૃતિ.

અંતર્ગોળ=અંદરથી ગોળ.

બાહ્ય ગોળ=બહારથી ગોળ.

વસ્તુતઃ=ખરેખર.

કેશાકાર=વાળના આકારનો.

મલાકં=(મલ+અક) દાડનો કસ,
સત્વ.

પાઠ ૮૧ મો.

પ્રસરણ=ફેલાવું તે.

આંચ=તાપ.

સમાન=સરખી.

અત્યેક=(પ્રતિ+એક) દરેક

સિદ્ધાંત=નિયમ.

ફેલે પામ્યા=ફાવ્યા.

અગ્નિ વિમાનો=અગ્નિથી ઉડતાં
વિમાનો.

પાઠ ૮૨ મો.

સ્વર ધારણ=અવાજને ટકાવી
રાખનાર.

આદિલન=મોળતું ચાલવું તે.

ખોલણો=ખાંચ.

આબેહુબ=જેવું ખોલેલ હોય તેવું.

ત્વચા=ચામડી.

કૃતિ=કામ.

નાદ=મોટો અવાજ.

જાનુ=કાયમ.

પ્રકર્ષ=(પ્ર+કર્ષ+જ) મોટો સ્વર.

સંધાન=સાંધવું, જોડાવું, જોડાણ.

કંઠનળી=જેમાંથી સ્વર નીકળે છે
તે નળી.

પાઠ ૮૩ મો.

પરાવર્તન=(પરા+વર્ત+જન) પાછું
વળવું તે.

વક્રોક્ષવન=(વક્ર+ખૂ+જન) વાંકું
વળવું તે.

રમુજી=આનંદી.

અવસ્થાંતર=રૂપાંતર, ફેરફાર.

વર્તુળાકાર=ગોળાકાર.

તીવ્રતા=ગતિ.

ગૂમ થઇ જવું=જતું રહેવું.

નિરીક્ષા સ્થળ=સાધ કરવાનાં
સ્થાનો.

હેતુ=કારણ.

સંસર્ગ=(સમ્+સર્જ+જ) સમાગમ.

વર્તુળ=ગોળ.

પુરવણી કરનારા=અધુરું હોય તે
પૂરું કરનારા.

વિલક્ષણ=ભુદી ભુદી જાતના.

નિહાળીને=ધ્યાન રાખીને.

પ્રતિમા=છબી.

પ્રતિરૂપ=સામું રૂપ.

પાઠ ૮૪ મો.

મેધધનુષ્ય=કાયખી.

પૃથક્કરણ=ભુદું કરવું તે.

અસમાન=સરખું નહિ તે.

દ્વાર્વી=દેખાડી.

મુકાબલો=સરખામણી.

રૂપાંતર=ફેરફાર.

રસાયની ચંચલતા=જે ભુદી જા-
તના પદાર્થો એકઠા થવાથી

તેમાંથી ભુદો પદાર્થ બને તે.

પાઠ ૮૫ મો.

પરસ્પર=એક બીજા સાથે.

ધર્મણ=ધસવાયા ઉત્પન્ન થાય તે.

વિદ્યુતપાત્ર=વીજળી ઉત્પન્ન કરવાનું વાસણ.

વિદ્યુદ્દાહક=(વિદ્યુત+દાહક) વીજળીને લઇ જનાર.

ભોંકાતું=લાગતું.

ઉત્ક્રમણ=(ઉત્+ક્રમ+અન) ચલનવલન.

અવાહક=વિદ્યુતને સાચવી રાખનાર.

અકસ્માતો=અઘણી હરકતો.

તાબડતોળ=એકદમ.

પાઠ ૮૬ મો.

વિકાર=(વિ+ક્ર+અ) ફેરફાર.

પ્રકૃતિવિકાર=પ્રકૃતિમાં થતા ફેરફાર.

રસાયણવિકાર=સદાને માટે થએલ ફેરફાર.

કટકો=અવચલો, તરવો.

જાળમાવી જુઓ=તપાસી જુઓ.

સંયુક્ત=જોડાઈ ગએલા.

દ્રવ્યો=પદાર્થો.

સંબંધાકર્ષણ=સંબંધ કરાવનાર બેંચાણ.

પરમાણુ=ઝીણાં ઝીણાં રજકણો.

સજીવ=જીવવાળાં.

પાઠ ૮૭ મો.

અવિભાજ્ય=(અ+વિ+માત્ર+અ) ભાગ ન થએલ એવો.

જેત=દિવાનો બળતો ભાગ.

જળજનક=જળ બનાવનાર.

(જન+અક)

વજન=ભાર, તોલ.

પાઠ ૮૮ મો.

પ્રાચ્યના=પીગળવાપણું.

સેળમેળ થવું=મળી જવું.

વિષ્ણુટી=ધૂટી.

પ્રાચણુ=મેં જાતની ઝોગભેલી રજ.

કણોતું મિશ્રણ.

પ્રાચ્ય=પીગળવા થોડા.

લક્ષમાં=ધ્યાનમાં.

અપવાદ=આધ

ઝરપે છે=ટપકે છે.

પાઠ ૮૯ મો.

ઉષ્ણતામાન=ગરમીનું માપ.

આધ્યલવન=પાણીનું વરાળ થઈ

ઉડી જવું તે.

પવનની લહેર=કડો પવન.

નીમે ભાગે=અર્ધા ભાગે.

શુમાર=માપ, અટકળ.

ભેજમાપક=ભેજ માપનારા.

પાઠ ૬૦ મે.

મંદ=ધીમો.

જાણ=આકરો.

કસોટી=પરીક્ષા.

નીળા=કાળાશ પડતા.

તીક્ષ્ણુ=ખાળનાર.

પારદર્શક=આરપાર દેખાઈ શકે
તેવા.

પાઠ ૬૧ મે.

રૂઝવો=મટવો.

અતિ જવા પામી=એકદમ સગ
જગી ઉઠે તેવા.

ધર્ષણથી=પ્રસવાથી.

ભેંટીકરાઈ=બેદરકારી.

તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા.

જરડ=વળવાથી ભાંગી જમ તેવા.

પાઠ ૬૨ મે.

હકન=(દહ+અન) બળવું તે.

આસોચવાસ=ધાસ લેવો અને
મૂકવો તે.

અવિનાશપણું=નાશ ન થાય તે.

આવાર્થ=મતભળ.

વસ્તુત=ખરેખર.

હેતુવાહિની=જેમાં લોહી વહે છે
તે નરો.

ઉચ્ચવાસ=(ઉત્ત+વાસ+અ) ધાસને
ખહાર કાઢવો તે.

પાઠ ૬૩ મે.

ખટકાવયવો=(ખટક+અવયવ) તરવો.

ચૂર્ણ પાપાણુ=ચૂનાના પથરા.

સેન્દ્રિય=(સ+ઇન્દ્રિય) ઇન્દ્રિય સહિત,
વનસ્પતિ વગેરે.

સખત=કઠણ.

ગમીએ=ગદા.

સનુળગી=તરુન.

રસામણ મળ=જો પાણીમાં ખાતું
ના સાર ભરેલા હોય તે.

સામવોદર=સામ નાખીને બનાવ
સામાં આવેલું પાણી.

લેમોર=ત્રીશુનું પાણી.

પાઠ ૬૪ મે.

લોહિતાંગ=લોહીના જેવું જેવું
અંગ હોય તે. (લોહિત+અંગ)

સક્રમણુ=(સમ+ક્રમ+અન) સયં અને
પૃથ્વી વચ્ચે ગ્રહોનું આવવું.

કળા બદલતી નથી=તેજ ઝીણું
વધારે થતું નથી.

વાર્ષિક ભ્રમણ=વરસમાં ફરી રહેવું તે.
 ત્ર્યુભેદ=ત્ર્યુઓનું અલગવું.
 પ્રકાશિત=(પ્ર+કાશ+ઈત) પ્રકાશવાળો.
 વાતાવરણ=(વાત+આ+વ+જન) વાનું.
 ઠંકણ.

ઉપગ્રહો=(ઉપ+ગ્રહ) નાના ગ્રહ,
 ગ્રહની આસપાસ ફરનારા.

શુદ્ધ=જથ્થો.

નાયક=(ની+અક્) દોરનાર, મુખ્ય.
 ત્વરા=વેગ.

સંભવે છે=મનાય છે, ધરાય છે.
 સ્વપ્રકાશક=પોતાની મેળે પ્રકાશનાર.

પાઠ ૯૫ મે.

મેખલાઓ=પટા.

અનુપમ=(અન+અપમ) શ્રેષ્ઠ, સાથી
 વધારે.

નિહાળી=અરાબર ધ્યાનપૂર્વક જોઈ.

વિષમતા=વિષમપણું, અસમાનપણું.

મનન=અભ્યાસ, વિચાર.

પાઠ ૯૬ મે.

વિરમચક્રારક=આશ્ચર્યકારક.

કળા ન શકાય=કલ્પના પણ ન
 થઈ શકે.

નરી આખે=એકલી આખે, દુર-
 બીન સવાય.

ધાબા=ઘાબા.

નિર્ણય=(નિર્ણ+ની+જન) નિશ્ચય.

વર્ગણી કરી=વર્ગો પાડ્યા.

ધની કરણ=ધન રૂપ થવાનો.

હલીલ=હારણ.

પાઠ ૯૭ મે.

ઐતિહાસિક=ઇતિહાસ સંબંધીનો.

પુરાવો=દાખલો.

મુજો=જમાના.

મધ્યાકર્ષક=મધ્યમાંથી થતું આકર્ષણ.

સંક્રાંતન=નાનું ટૂંકવું.

મધ્યોત્સારી=મધ્યમાંથી સરી જતું.

પોપડો=પડ.

પાઠ ૯૮ મે.

શય=આકોના ભાગ.

શૂસ્તરવેતા=પૃથ્વીના પડ સંબંધી

જાણનાર.

ઉત્પાત=આકી રહેલા ભાગ.

પહેલદાર=પાસાદાર.

કિલલ=કલમો.

સર્વોપરિ=શ્રેષ્ઠ.

અહાયતા=મદદ.

કવિતાની સમજૂતી

પાઠ ૩ ને પ્રશ્ન પ્રાર્થના

પ્રાર્થના=(પ્ર+અર્થ=માગવું). (અન+
આ)=માગણી.

પ્રભો=હે પ્રભુ ! (સંબોધન)

અંતરયાત્રી=મનની વાત જાણનાર.

જીવન=(જીવ+અન) જીવાડનાર.

દીન શરણા=(દીન+શરણા) ગરીબના

આધારરૂપ; ગરીબના બેલી.

અનુપમ=(અન+અપમ) ઉપમાના

આપી શકાય તેવું, શ્રેષ્ઠ.

શ્રાપા=રનેહી.

હિતકરણા=હિતના કરનારા.

પ્રભા=તેજ.

વિભવ=વૈભવ.

સર્વસ્વ=અધુ.

વિમળ=ચોકળું, મેલ વિનાનું.

અદ્ભુતોચ્ચઆશ્ચર્યકારક, વસ્તુઓ.

નીરખું=જેઉં.

મહાનયોતિ=મહાનતેજ.

પર=છેટે.

આદિ=મૂળ પુરૂષ.

શુચિ=પવિત્ર.

સુસજ્જન=(સુ+જન+અ)=સજ્જિતું પેદા
થવું.

પ્રલયે=(પ્ર+લી)=નાશ થવો+અ)
નાશ વખતે.

અહરાનશ (અહ+નિશા)=રાત ઠહાડો.

શિવસદન=(શિવ+સદન) કદ્યાણુનું
ઠેકાણું. સદન=(સહ=અન) બેસ-
વાનું સાધન, ઘર.

અપાપી=(અ+પાપી) પાપ નાહ
કરનાર.

એકાકી=એકલો.

ચેતન=(ચિત્ત+અન) હાલવા ચાલ
વાની શક્તિવાળા.

જનકુળ=માણસ જાત.

વિશ્વરાયા=પરમેશ્વર (વિશ્વ+રાયા)
પૃથ્વીનો રાજા.

અઘાંડ=વિશ્વ=(અઘા+અંડ) ઇંડાના

આકારનું અઘાનું બનાવેલું વિશ્વ
હરવિષે=હૃદયમાં.

આત્મા ઢાળી=આત્માથી, આત્માને હીણો=વિહીનો, વિનાનો.

નમાવી.

દરજના=દર્શનરૂપી.

જળતી=નમતી.

ઉચ્ચ=મોટું.

કોટો=કરોડો.

ધરીકધરી=વારંવાર.

અમૃત=(અ=અ+મરણ+ત) અમરણ

રમણ=ચાદ કરં.

નહિ તે.

શુભઅશુભ=સારી નરસં.

(૧) હે મનની વાત જાણનાર પરમેશ્વર ? હે જીવોના જીવનરૂપ અને ગરીબના આધારરૂપ પિતા, માતા, ભાઈ, ઉપમા ન આપી શકાય એવા, મિત્ર, હિતના કરનાર, તેજરૂપ, કીર્તિરૂપ, કાંતિરૂપ, ધનરૂપ, વૈભવરૂપ, મનુષ્યનું સર્વસ્વ, એવા જગતના વિમલમુખ સ્વામિ ? હું તમને નમું છું અને વંદન કરું છું. (૧)

(૨) હે પ્રભુ ! સર્વ નવાઈ જેવી વસ્તુઓમાં તારું સ્વરૂપ મરે અદ્ભુત જણાય છે, અને તારી આંખો મન તેજવાળી સૂચ અને અદ્ર જેવી દેખાય છે. વળી તું એમરની ગુફાઓ, પૃથ્વી અને ઉદ્યા આકાશમાં પણ વિહરે છે, અને તેથી પણ દૂર તું જણાય છે.

(૩) હે પ્રભો ! તું દરેક પ્રાણી માનવો મૂળરૂપ, પવિત્ર, અને જુના પુરૂષ તરીકે છું. વળી તું સૃષ્ટિ ધારણ કરે છે, અને દુનિયાની ઉત્પત્તિ અને નાશ કરનાર પણ તું જ છું. વળી અમારા ભૂમિનું હંમેશાં પાલણ કરનાર અને ધર્મી તથા અધર્મીનું કલ્યાણ કરનાર પણ તું જ છું.

(૪) હે પ્રભો ! જડ અને ચૈતન્ય એ બધાના તું ઐક્યના પતા છે. વળી તું સૌનો ગુરૂ રૂપ મોટો છું. અને માણસ જાતનો ત્રી મહાનપૂજનીક છું. વળી હે પ્રભુ ! ત્રણ લોકની અંદર તારા

જેવો કાંઈ થયો નથી અને થશે પણ નહિ, તો પછી હે પૃથ્વીના
ધણી, તારાથી અધિકતો કાણ જ હોઈ શકે ?

(૫) હે પ્રભુ ! તું આખા બ્રહ્માંડમાં અને અમારા હૃદયમાં
પણ વસેલો છું, વળી તું આધેમાં આધે અને પાસેમાં પાસે પણ
હમેશાં હસતો જણાય છે. હે પ્રભુ ! હું આત્મા નમાવીને તને નમું
છું અને તે સાથે મારા દેહથી પણ નમું છું, વળી હું તને કરોડો
વાર નમીને નમસ્કાર કરું છું.

(૬) હે પ્રભુ ! તું અસત્યોમાંથી અમને ખરા સત્યના માર્ગે
લઈ જા, અને અજ્ઞાનરૂપી ઉંડા અંધકારમાંથી જ્ઞાનરૂપી પરમ તેજમાં
લઈ જા. વળી મહામૃત્યુમાંથી અમને ઉગારી મોક્ષરૂપી અમૃત સમીપ
લઈ જા, અને હું તું વિનાનો છું તો તારા દર્શન રૂપી દાન દે.

(૭) હે પિતા ! (પ્રભુ) પેલો દ્વર જે સમુદ્ર જંગનને વિટળાઈને
રહેલો છે, તેની તરફ બધી નદીઓનાં પાણી જેવા રીતે વેગમાં
વહે છે, તેવી જ રીતે મારા જીવનની સઘળી ઝરણીઓ દયા અને
પ્રણયના મહાસાગર રૂપી જેતું છે, તે બધી હમેશાં વહે.

(૮) હે પ્રભુ ! શરીરથી જે કાંઈ થતું હોય, વચનથી બહીએ
બહીએ જે કાંઈ બોલાતું હોય, ઇંદ્રિયોથી જે કાંઈ કામ થતું હોય,
અને મનમાં જે જે વિચારો આવતા હોય તથા સ્વભાવથી અને
જીવિથી જે કાંઈ સાઈ નરસું કરતો હોઈ તે બધું તારા ચરણમાં
ધરું છું. માટે હે પ્રભુ તું મારા તરફ ક્ષમા દૃષ્ટિથી જોજો.

પાઠ ૭ મે ગરવી ગુજરાત વિષે.

ગરવી=(ગુરુ+ર) માટી.

ધ્વજ=ધ્વજ.

ગરજ=સૂર્યોદય વખતનું.

જળજળ=અગાધવાણું.

કસુંબી=રાતારંગનું

પ્રેમશૌર્ય=પ્રેમ સાથે શૂરાતન.

અંકિત=(અંક+કૃત) અંકિલો.

નિજ સંતતિ=તારાં બાળકો.

પ્રેમભક્તિ=પ્રેમ રૂપી ભક્તિ.

કુતેશ્વર=પારડી તાલુકાના કુંતા-

ગામમાં મહાદેવ છે તે. સૌથે=શોભે.

સોમનાથ=પ્રભાસપાટણના મહાદેવ. રંગ=આબાદી, જહોજલાલી.

દ્વારકેશ=(દ્વારકા+દેશ) દ્વારકાના સત્વર=એકદમ.

ધણી, રણછોડરાયજી.

સાક્ષાત્=પ્રત્યક્ષ, ખરેખરા.

સુભટ=યોદ્ધા.

શુદ્ધરમણ=સડાઈમાં ફરવું તે.

રત્નાગર=(રત્ન+આગર) મહાસાગર,
દરીઓ.

વીર=મહાદુર.

પૂર્વજે=(પૂર્વ+જનનોજ) અમાઉ

જન્મેલા, બાપદાદા.

જયકર=જીતકરનારી.

મધ્યાન્હ=(મધ્ય+અહ્ન) દિવસનો

વચ્ચો ભાગ.

ધુમે=મહાલે.

વઘા=ખોટા.

(૧) ગરવી ગુજરાત જય થાઓ ! જય થાઓ !! તેના પર સૂર્યોદયવાળું પ્રભાત શોભે છે, અને તેના પર હવે કસુંબી રંગનો પ્રેમ અને શૌર્યથી અંકાયેલો ધ્વજ પ્રકાશશે. (મનસખ તેની ચડતી થતી આવે છે, અને ગુજરાતના લોકોમાં પ્રેમ અને શૌર્ય વધતાં જશે એટલે તેની સંપૂર્ણ ચડતી થશે.) માટે હે ગરવી ગુજરાત ! તું તારી પ્રજાને પ્રેમ ભક્તિ શીખવ, કારણ તારી જાત ઉત્તમ પ્રકારની છે. માટે હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાઓ !!

(૨) તાંડ રક્ષણ કરવાને ઉત્તર દિશામાં (આરાસુર પાસે) અંબા-માત, પૂર્વ દિશામાં (પાવાગઢ પાસે) મહાકાળી માતા, દક્ષિણ દિશામાં કુતેશ્વર મહાદેવ, અને પશ્ચિમ દિશામાં સોમનાથ મહાદેવ અને

દારકાવીશ છે, એથી ચોમેરથી તારું દેવતાઓ રક્ષણ કરે છે અને તેઓ તને સાક્ષાત્ મદદરૂપ છે હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાઓ ! !

(૩) તારી કુખમાં નર્મદા, તાપી, મહી અને બીજી નદીઓ આવી રહેલી છે; વળી પડોશમાં પીર પુરષોની લડાઇના રમખાણોથી વીરરૂપી રત્નોથી અરેલો મહાસાગર (અરબી સમુદ્ર) આવી રહેલો છે. (એ બધાં શોની રહ્યાં છે.) વળી પવંત ઉપરથી બહાદુર પૂર્વજો પણ જયકારની આશિષો આપી રહ્યા છે. તથા વળી ગુજરાતમાં વસતી બધી જાતો સંપત્તિ રહે છે અને તે સંપત્તિ શોભે છે, જેથી હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાઓ ! !

હે ગુજરાત ? તે અણહીલવાડની જહોજલાલી, તે સિદ્ધરાજ જયસિંહ ! ! (મતઝળ આ વખતે ગુજરાત પૂર્ણ ચડતીમાં હતું.) તે વખત કરતાં પણ વધારે જહોજલાલી હે ગુજરાતમાત ! તારી તરતમાં જ થશે અને હવે રાત વીતી ગઇ છે, શકુનો સારા દેખાય છે અને મધ્યાન્હ થવાની તૈયારી હોઇ મધ્યાન્હ શોભશે. કારણ કે નર્મદાશંકર કહે છે કે માણસો તારી ચડતી કરવાને કામો કામ માથાં કાઢે છે. હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાઓ ! !

ગુજરાત કોની કોની છે ? શું તે બ્રાહ્મણની, વાણીયાની, શ્રાવણી, ભાટીયાની, ક્ષત્રિયની, રજપૂતની, કણબીની, બીજની, કોળીની કે બીજા શ્રદ્ધોની ? તેને કોની ગણવી ? અરે ! આ બધામાંથી કોણની ગુજરાત નથી, ત્યારે તેને કોની ગણવી ? જેના પૂર્વજો જન્મથી આજ સુધી કોઇ પણ રીતની ગુજરાતી ભાષા બોલ્યા,

અને વળી આર્યધર્મને વળગી રહ્યા તેની ગુજરાત છે, પછી તેઓ પ્રમે તે જાતના હોય, પણ તેઓની ગુજરાત છે.

વળી બીજા પરદેશીઓ કે જેને ગુજરાતની ભૂમિએ પાળીને મોટા કર્યા, તથા તેઓ પરધર્મી છતાં પણ ગુજરાતનું હિત ધ્યાનમાં નારા છે. તે ગુજરાત માતાના ભાઈ, મણાયા, અને તેની પણ ગુજરાત છે. પછી તે ગમે તે જાતના હોય પણ તેની ગુજરાત છે.

પાઠ ૧૧ મો. નરસિંહ મહેતાને ઢેઢ વૈષ્ણવનું આમંત્રણ.

ગિરિ=પર્વત.

દાન)=વસ્તુ=મોલવું+અ=વાણી, દા=

ટળાટી=તળાઈ.

આપવું+ન=ક્રિયાવાચક; દાન

હરિભક્તિ=પ્રભુ પર આસ્થા.

આપવું તે.

પ્રેમધરી=હૃદયથી.

નિશાએ=રાત્રિએ.

હીરતન=સજન.

પ્રસાદ=પ્રસાદી.

વાળાએ=છોડી દઈએ.

ભાર=સવાર.

જન્મ મરણ જન્મણી=જન્મ મરણ

વાતા=વગાડતા

રૂપી દુઃખ.

મૃગંદ=પખાજ

વૈષ્ણવ=વિષ્ણુના ભક્ત.

દંગ=ઘાટ, ડોળ

સમદષ્ટિ=સર્વને સરખા ગણવાની

મૌન=મોલ્યા ચાલ્યા વગર.

દષ્ટિ.

અધવધરા=જ્ઞાન રૂપી જ્ઞાન વગરના.

વાઝદાન=વાણી રૂપીઉં દાન (વાળ+

વિવેક વિચાર=સારા નરસાનો ભેદ.

(૧) ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં દામોદર કુંડ છે, ત્યાં નરસિંહ મહેતો નહાવા જતા હતા, ત્યાં ઢેડની જાતમાં સંપૂર્ણ હરિભક્તિ હોવાથી, ભાવથી તેઓ મહેતાજીને પગે લાગ્યા. ગિરનાર.

(૨) તેમણે હાથ જોડીને અરજ કરી, અને નમ્રતા ભરેલા નમોત્પી કહ્યું કે હું સંતપુરુષો! અમારી એટલી માગણી છે કે અમારે આગણે તમે હરીકીર્તન કરો. ગિરનાર.

(૩) જેથી અમે મથરના પ્રેમ રૂપી વસ્તુને પામીએ, અને અમારાં જન્મ મરણનાં દુઃખો ખોલ નાખીએ, આ પ્રમાણે હાથ જોડીને વિનંતિ કરતાં મહેતાજીને દયા ઉપજી, કારણ મહેતાજી વિષ્ણુના પરમ ભક્ત અને ધણજ દયાળુ હતા. ગિરનાર.

(૪) અને મહેતાએ મનમાં વિચાર્યું કે જ્યાં પક્ષાપક્ષી છે ત્યાં પરમેશ્વર જ નથી, અને સમદષ્ટિને સર્વળું સરખું જ છે માટે અમે ભજન કરવા આવશું એ વચન આપ્યું, અને તુળસીના છોડ પાસે મૌન. છાંટવાનું તથા લીંપવાનું કહેતા ગયા.

(૫) મહેતાજી રાત્રિએ આવ્યા, અને ઢેઢ લોકોએ પ્રસાદ લાવીને ઝોચ્છવ કર્યો, અને સવાર થતાં સુધી ભજન ગાયાં તેથી સર્વ વૈષ્ણવો સંતોષ પામ્યા. ગિરનાર.

(૬) પછી હરિ ગુણ ગાતાં, અને તાલ, શંખ, અને પખાવ તાડતાં મહેતાજી ઘેર આવ્યા. એ વખતે નાગર લોકો હસી હસીને તાળીઓ પાડવા લાગ્યા અને ખેલવા લાગ્યા કે આતે શું આઠણના ઢગ છે? ગિરનાર.

(૭) મહેતાજીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે આ જ્ઞાન રૂપી જ્ઞાન જ્ઞાનાના લોકોને શે ઉત્તર આપવો? એમ વિચાર કરી મૌન રહી ચાલ્યા ગયા, એ વખતે સવાર થતાં નરનારીઓ જાગ્યા અને પૂછવા લાગ્યા કે હે મહેતાજી! તમે આવા શું છો? ગિરનાર.

(૮) તમે નાત, જાત પીછાણતા નથી અને કાંઈ પણ સારા

પણ જોતા નથી. પણ નરસીંહ મહેતા તો હાથ જાડીને કહે છે કે મને તો વૈષ્ણવનો જ આધાર છે. ગિરનાર.

ગામ લોકને મહેતાએ આપેલો ઉત્તર.

બ્રહ્મ=(બ્રહ્મન્ત) બગડી ગયેલા.

હામોદર=શ્રીકૃષ્ણ, પરમાત્મા.

રાતું=રાજ થતું.

માતું=મગ્ન થયેલું.

નેહ=સ્નેહ, પ્રીતિ.

કર્મધર્મ=કર્મકાંડ, હવન હોમ વિ-

ગેરે ઉપસક બાબતો. (ગાન

ધર્મ વિનાની)

ભાવે=ગમે.

નાવે=ન આવે.

હળવાં કર્મનો=નબળાં કર્મનો.

(૧) અમે એવા એવા, વળી તમે કહોછો તેવા જ છીએ, જે ભક્તિ (ભજન, કીરતન) કરતાં તમે અમને બ્રહ્મ કહેશો તો પણ અમે તો પ્રભુની સેવા (ભજન) તો કરશું જ. અમે.

(૨) જેતું મન જેની સાથે બંધાયું હોય તે પ્રમાણે તે ચાલે, પહેલાં મારું મન ધરતી અંદર રાજ થતું, પણ હવે હરિ રસમાંજ આનંદ માને છે. અને તેથી જ ઘેર ઘેર ગાતું હાલે છે. અમે.

(૩) બધા મંડળમાં હું એક છું. અને છુંકાથી પણ છુંકા છું. એમ તમારું મન માને અને એમ કહેવું હોય તો પણ કહેજો પણ મને તો પ્રભુ ભક્તિમાં ઉડા ભાવ લાગ્યો છે. અમે.

(૪) કર્મથી (હવન, હોમ વગેરે) થતા ધર્મની જેટલી જેટલી વાતો છે તે મને ગમતી નથી, કારણ જેથી સધળી વસ્તુ મેળવી શકાય છે એવા મારા પ્રભુની બરાબરી ડાઘ કરી શકનાર જ નથી. અમે.

(૫) હું નબળાં કર્મોના છું, પણ મને તો વૈષ્ણવ બહુ વહાલા છે. અને જે હરિજનથી ભુદાસ ગણશે તેના જન્મ મરણ રૂપી કાલા ફેરા થાય છે. અમે.

ધૃત્વદેવતા પર મહા સખવી

શુદેવ=મોટા દેવ.

આગળ વધેલા, મોટા જોગી.

જગદીશ=(જગત્પદ્મ) દુનિયાના

દેવે=(દશમ્તો) નજરમાં.

ધણી, પરમેશ્વર.

ભવન=(મુખજન) ધર.

ખરખરા=દીલગીરી

દાખે=ધરાવે.

ફેક=ફેકટ, નકામો.

લતા=વેલ.

ચિંતઓ=ધાર્યો.

વથા=યોગ્યતા પ્રમાણે.

ઉદ્દેગ=મનની ચિંતા, શોકાતુર મન

શાયે=દીલગીરી કરે.

અજ્ઞાનતા=અજ્ઞાનપણું

પહેંચે=મળે.

સકટ=ગાડું.

આપ=પોતે.

સૃષ્ટિ મંડાણ=સૃષ્ટિની બનાવટ

ભુગલ=મે.

(છ તત્ત્વ).

જન્મ પ્રતિ જન્મ=જન્મો જન્મ.

જોગેશ્વરા=(જોગપદ્મરા)

યાચુ=યાચના કરે, માગું.

(૧) જગતના મોટા દેવ પરમેશ્વરને જે ગમે તેમાં દીલગીર થવું તે નકામું છે, કારણ આપણું ધાયું કાંઈ થતું નથી. અને માત્ર ઉદ્દેગ જ કરવાતું બને છે. (જગતના).

(૨) આ કામ હું કરું છું એવી જે માન્યતા તેજ અજ્ઞાનપણું છે, કારણકે ગાંડ નીચે જનાર કુતરું એમ માને છે કે ગાંડનો ભાર હું તાણું છું તે જેમ ખોટું છે તેમ હું કરું છું એ માન્યતા પણ ખોટી છે. (દરેક કાર્યનો કર્તા પ્રભુ જ છે. મનુષ્ય તો માત્ર નામ

૩૫ જ છે) એ પ્રમાણે આખી સૃષ્ટિનું અંધારણું છે, પણ તેને કાઠ યોગી પુરુષો જ જીણી શકે છે. (જગતના)

(૩) જો માણસથી દરેક કાર્ય નીપજતું હોય તો કાઠ માણસ કુખમાં રહે નહિ, અને જો સર્વ કાઠ શત્રુને મારીને મિત્રને જ રાખે. અને શેષ કે ગરીબ કાઠ જગ્યાય જ નહિ, તથા દરેક પોતાના ઘરો પર ઘન જ ધરે. (જગતના)

(૪) દરેક કુલ્લુઓ પૈકી વખતસર વેણી, પાંદડાં, ફળ, ફૂલ આદિ છે, તેમ માણસ પણ જાગ્યમાં જો લખેલું હોય તે જ તે સમજી પામે છે. માટે માણસ મૂર્ખતાથી નકામો દીલગીર થાય છે. (જગતના).

(૫) મથો દ્વાર યોગીઓ કરીને કાઠએ ખરી વાત કરી નથી (ખર્મનાં લેણાં પુસ્તક થયાં તેમાં જેને જેમ ફાળ્યું તેમ લખ્યો મયા) તથા જેને જે જામે છે તેને તે પૂજે છે અને મન, વાણી અને કમથી પોતે જો કરે છે તે સત્ય છે એમ મનથી માની લે છે. (જગતના)

(૬) નરસિંહ મહેતા કહે છે કે: સંસારના સર્વ સુખોને નકામો માની લેજો. અને કૃષ્ણ વિના બીજું સર્વ ખોટું છે. માટે જો હાથ જોડીને મહેતાજી કહે જો કે હું તો દરેક જન્મોજન્મ હરિ મળે એવું જ માણું છું. (જગતના).

પાઠ ૧૫ મો હરિજનનાં હૃદય

હરિજન=હરિના મક્ત.

પિયુ=પક્ષીનું ખેલવું, (પક્ષી)

પાંખીડા=પક્ષીઓ (માણસને પક્ષીની ઉતરવાનો=પાર ઉતરવાનો, મોક્ષ

ઉપમા આપેલ છે.)

પામવાનો.

હરેકમળમાં=હરેકમાં.

લેહે=લહેજત, મળ.

અલખ=(અ+લખ+અ) ધ્યાનમાં ન પારંપાર=આરપાર, સામે પાર, આવી શકે તેવા, દેખાઈ ન મોક્ષમાં.

શકે તેવા નિરંજન, નિરાકાર. ભગ્નડી=આપી.

લખ=ધ્યાનમાં આવી શકે તેવા દાનવ=રાક્ષસ.

સાકાર, મૂર્તિમંત.

હરજી=ભગવાન.

(૧) હે પક્ષીઓ ! (પ્રાણીઓ) તેમે પિયુ, પિયુ, પિયુ (હરિ, હરિ, હરિ) પોકારો, કારણ એજ સંસાર સાગરથી પાર પામવાનો આરો છે. માટે હૃદય કમળમાં હરિના નામનું સ્મરણ કરો. હે પ્રાણીઓ હરિ હરિ પોકારો હે પક્ષીઓ !

(૨) જે નર અથવા નારીએ જગીને (જાનથી) જ્યુ તેમને સાકાર અને નિરાકાર પ્રજુતા ભજવતા ત્રાસાવેલી લાગી, અને એ લાહીથી જ મીરાં, કરમા, કૃશ્નમરી, પુરી થોડા વખતમાં સંસાર કૃષ્ણ સમુદ્રનો પાર પામી ગયાં. હે પક્ષીઓ !

(૩) ગોપાયંદ અને ભરતને પણ એવી જ લહે લાગી, અને તેઓ પણ સંસાર સાગર તરી ગયા, એવીજી રીતે પીપા ભગત, મુરદાસ, અને હરિને ભક્ત કબીર એ પણ તરી ગયા એમ બધી દુનિયા જાણે છે. હે પક્ષીઓ !

(૪) તથા વળી કુઓ કુંભાર, સદતો કસાઈ, ધનોજીખટ, અને નાગો ઢાઢી તથા બીજા ભક્ત (વાસ્તીક) પણ તરી ગયા, અને તેમને પ્રજુએ સારી રીતે સંતતી કંપતિ (દેવી શક્તિ, સાધુ શક્તિ) આપી. મતલબ પ્રજુને ત્યાં નાત જાતના બેદ વિના પોતાની ભક્તિ કરનારને મોક્ષ પદ આપે છે. હે પક્ષીઓ !

(૫) વળી જનક રાજા અને સુકદેવજીને પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ, અને તેમનું જીવંતર સફળ થયું. ખરે ! હે ચતુર પુરૂષો તમે વિચાર કરો કે એમનાં મન કેવાં સુંદર અને ભક્તિમાન હશે ! હે પક્ષીઓ !

(૬) વળી જુઓ કે બદ્ધ જુખારાના પાદશાહે પોતાની સોળસે નારીઓનો, અદાર લાખ ઘોડાઓનો તથા દોલત અને દુનિયાનો ત્યાગ કરી પ્રભુ ભજનમાં ચિત્ત ચોંટાડ્યું. હે પક્ષીઓ !

(૭) હે ભાઈઓ ! પ્રભુ ભક્તિ માટે નાત જાતનો કાંઈ પણ તકાવત હોતો નથી, મતલબ પ્રભુ ભક્તિ ગમે તે કરી શકે છે પછી તે દેવ હોય કે રાક્ષસ હોય, ધીરો ભક્ત કહે છે કે પ્રભુના ધ્યાનમાં જે લીન થાય તે હરિ જનો પણ ભગવાન જેવા જ છે. હે પક્ષીઓ !

ધર્મ વિષે.

ધરથકી=મૂળથી.

શર્વરી=રાત્રિ

ધારે=(ધૃ=ધારણ કરવું) ધરી રાખે.

દીપક=(દીપ્=પ્રકાશવું+પ્રક=કર્તૃ-વાચક) પ્રકાશનાર.

કૌચ=(શુચિ+જ) પવિત્રતા.

આચાર=(આ+ચર+જ) રીત ભાત.

કુસંગ=(કુ+સંગ) નહારી સોખત.

ધામ=ધર, રહેઠાણ.

અનૃત=અસત્ય.

દીનનાં=ગરીબનાં.

ભંજ=નાશ.

પ્રમાણ=ખરેખરી.

પ્રલોકર=મદદ કરે.

દંભ=દોંગ.

કરતાર=કીરતાર, પરમેશ્વર.

ચારૂ=સુંદર.

શક્તિ=ચંદ્ર.

ચરિત્ર=વર્તાણુંક, રીતભાત.

(૧) હે ભાઈઓ ! તમે તમામ કપટ છોડી દહને મૂળથી જ ધર્મને વિચારો; જે પાપમાં પડતાં બચાવે (ધરી રાખે) તેનું નામ જ ધર્મ છે. ધર્મ.

(૨) સત્ય, દયા, તપ અને પવિત્રતા એ ચાર ધર્મના પાયા છે. અને તે જેના હૃદયમાં વસ્યા તેના આચાર પણ ઉત્તમ હોય છે. ધર્મ.

(૩) વહેમ, અહંકાર, નઠારી સોખત અને અસત્ય એ ચાર અધર્મના પાયા છે. એ જે શરીરમાં પ્રવેશ કરે તો ધર્મનો ભંગ થાય છે. ધર્મ.

(૪) જે શરીરમાં સત્ય દાખલ થાય તો ખરેખરા વિચારો સહે છે અને તેથી બુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે. અને ઈશ્વર તેને મદદ કરે છે. ધર્મ.

(૫) જેવી રીતે ચંદ્રમા ચિનાની રાત્રિ અને દીવા ચિનાનું ધર જેવું નકામું છે તેવી જ રીતે સત્ય વિના માણસનો દેહ નકામો છે. ધર્મ.

(૬) જે પ્રાણીઓ પર દયા રાખે છે અને જે ગરીબનાં દુઃખ મટાડે છે. તથા શરીર, ધન, અને વચનોથી ઘણું સર્વને સુખ આપે છે તે જ ખરો ધર્મી છે. ધર્મ.

(૭) જે મનથી બીજાનું ભલું અને કલ્યાણ કરવા ઇચ્છે છે, તથા મનમાં પણ કોઈના અવગુણને લાવતો નથી તે જ માણસની દયા ખરેખરી અને પ્રમાણ ભૂત છે. ધર્મ.

(૮) ધર્મ પાળતાં કપટ પડે અને તે સહન કરે તેનું નામ જ ખરો તપ છે. બાકી તો બીજા ખોટા ડોળ તો ઘણા છે પણ તેથી

પોતાનું કાર્ય સુધરતું નથી. ધર્મ.

(૯) તપ કરીને શરીરને દૃઢ કરે છે, તથા ઇન્દ્રિય અને પ્રાણ જીતે છે અને પોતાનું મન વશ રાખે છે તેજ ચતુર અને હિસારો જાણકાર છે. ધર્મ.

(૧૦). સુખ અને દુઃખને તથા હર્ષ અને શોકને સરખાં ગણે અને ધીરજ રૂપી ધર્મ અંકે નહિ એવા વીરલા માણસો તો કોઈ કંઈ હોય છે. ધર્મ.

(૧૧) તે સદ્ગુણ પવિત્ર ક્રિયાઓ કરીને શરીરને શુદ્ધ રાખે, અને પછી જ્ઞાનરૂપી નીરથી મનનો પણ મેલ ધુએ. ધર્મ.

(૧૨) આવો ધર્મ જેઓ પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે તેઓ પવિત્ર પ્રાણીઓ છે, અને તેમનું જીવંતર આ જગતમાં સફળ છે, તથા તેમનાં ચરિત્રો પણ ઉત્તમ હોય છે. ધર્મ.

પાઠ ૧૬ મો. ઉદ્યમનું બળ અને કર્મનું અંધારું.

ઉદ્યમ=(જત+યમ+અ) મહેનત.

કર્મ=નસીબ.

અંક=પ્રકરણ, વિસ્તાર.

પ્રોટો=(પ્ર+વહ+ધ) પ્રોટ. મોટો,

મધ્યથી=મોળનું પાણી, બાળકને

જન્મતી વખતથી ધવરાવતાં સુધી

પાવામાં આવે છે તે.

ધેનુ=ગાય.

શુધ=ઝાપણ (શુધ્+અ) જાણવું.

પંચામૃત=(પન્+અ+મૃત) પાંચ

વસ્તુઓ અમૃત કહેવાય છે. છી.

દ્વધ, ઘી, માખણ; છાશ.

મંદિર=ધર.

તરકદપ=કદપતર, ઇચ્છીત વસ્તુ

આપે એવું ઝાડ.

રસકસ=રસ અને કસવાળી

વસ્તુઓ

કલ્પ=અનાજ.

કર્મવંત=કર્મવાળા.

અધરકે=છાશ નાખી મેળવવું તે.

ધૃત=ધી.

શ્વામશરીર=શ્રીકૃષ્ણ.

ગર્થ=પૈસા.

આમૃષણ=(આ+મૃષ+અન) શણગારવું ધૂમ્રપાન=કુણીધખાવવી તે.

તે, ધરેણાં.

રંગ=શોભા.

વૈકુંઠરાય=પરમેશ્વર.

વૃષ્ટ=(વૃષ+ત) વરસેલું જળ.

(ધમ્મ+પાનન)

(૧) ઉઘમ રાજ સમાન છે, અને તેનો આગળ કર્મ રંગ સમાન છે. તે બાબતનું પ્રકરણ હું તમારી પાસે વર્ણવું છું, તે તમે તમારા મનનો અહંકાર છોડી દઇ તમારું હૃદય ખોલોને જુઓ.

(૨) જે માણસ ઉઘમ એજ ભાવ્ય છે એવું માને છે તે કુદ કપટ ને તરત જ જોઇ શકે છે. (માટે નીચેની વાત પરથી ઉઘમ શ્રેષ્ઠ છે તે સાબિત કરે છે) ઇશ્વરે પ્રથમ નજન શરીર ધડ્યાં તે ધીરજવાળા મનુષ્યોએ ઉઘમથી ઢાંક્યાં.

(૩) તે જન્મેલ બાળકની મા પ્રથમ જ ઉઘમ કરવા તૈયાર થાય છે, અને પોતાના બાળકને મોટું કરવા ગળથુથી પાય છે, અને મોટા થયે જે કુળમાં તે અવતર્યા હોય તેવા જ તે ઉઘમ કરે છે.

(૪) હવે ઉઘમની બીજી રીત કહું છું તે સાંભળો, ઘરમાં ધણી માયો બાંધી હોય, તેને ઉઘમી દૂધે તો દૂધ મેળવી શકે, પણ કર્મ પર આધાર રાખી ઝઢાપણ ચલાવી બેસી રહે તો શું મેળવે ?

(૫) તે દૂધમાંથી પંચામૃત નીપજે છે, જે ઉઘમ કર્યા વિના ફક્ત કર્મ પરજ આધાર રાખે તો શું ખાય ? ન્યારે ઇશ્વરે આ સૃષ્ટિ બનાવી ત્યારે મેડી અને મદિર કાંઈ ન હતું, પણ માટી, ચુનો, અને ઢાંકડાં ધણાં હતાં તે બધાંમાંથી ઉઘમીઓએ ધર બનાવ્યાં.

(૬) કપાસીઆ વાવીને કપાસ ઉગાડે, અને તેમાંથી ર કહાડે અને તેનું વસ્ત્ર બનાવે; પણ જો ઉઘમ કરે નહિ તો બધા કમીને, (કર્મ પર આધાર રાખનારા) નાગા ફરવું પડે.

(૭) જ્યારે પૃથ્વીને ખેડીને ધાન્યને વાવે છે, ત્યારે તે ઉઘમ કદપવૃક્ષ સમાન થાય છે, અને જ્યારે તેમાંથી રસકસ વાળી વસ્તુ અને અનાજ મહેનત કરીને પકવે છે ત્યારે કર્મવંત મોજમગ્નહથી જીવી શકે છે.

(૮) પ્રથમ તલ નીપજે, પછી તેને ઘાણીમાં પીલે, અને તે રેલમાં વાટ નાખીને સળગાવે તો જ દીવો થાય. એ પ્રમાણે દરેક સ્થાને ઉઘમનું જ જોર છે. અને, ફક્ત એકલા કામ પર આધાર રાખે તો ઘોર અધાર જ રહે છે. (મતલબ કાંઈ પણ દહાડો વળતો નથી.)

(૯) ઘરની અંદર જાતજાતનાં અનાજ ભર્યાં હોય, પણ તેને રાંધ્યા વિના પાકતાં નથી, દૂધને મેળવીને જ્યારે તેનું દહીં થાય છે, અને તે પછી જ્યારે તેને વલોવે છે ત્યારે જ તેમાંથી ઘી નીકળે છે.

(૧૦) જમીનની અંદર પાણી છે પણ તે કંઈ જગાએ છે તે તો પરમેશ્વર જ જાણે છે તો પણ ઉઘમીએ મહેનત કરીને કુવો ખોદે છે ત્યારે જ કર્મવંત પાણી પીએ છે.

(૧૧) પૈસા ખરચીને સોનું લાવીએ તેને ભરી મેલીએ તો પહેરવાના કામમાં આવે નહિ, પણ જો તેનાં ઘરેણાં કરાવીને પહેરે ત્યારે જ કર્મી માણસોનાં શરીર શોભે છે.

(૧૨) ઘરની અંદર કાંઈ નોકર હોય તો તે લૂગડાં લાવીને પાસે મેલે, પણ જો પહેરનાર ઉઘીને ઉચો નીચો થાય નહિ તો તે લૂગડાં પહેરી શકાય નહિ.

૧૩) સોનું રૂપ વગેરે જે સાત ધાતુઓ છે, તેની ધૂળી વસ્તુઓ (ધરેણાં) થાય છે. ઉઘમી માણસો તેના પર કામ કરીને તેના ઘાટ ઘડીને જુદાં જુદાં નામ આપે છે.

(૧૪) હવન, હોમ વગેરે ક્રિયાઓ પણ ઉઘમથી જ થાય છે, અને તેથી પરમેશ્વર સંતોષ પામે છે. વળી જ્યારે મેધરાજ બારે વરસાદ વરસાવે છે, ત્યારે જ આ સઘળી દુનિયા જીવે છે.

(૧૫) મહાન ઋષિઓ તથા તપસ્વીઓનાં ટોળાં પોતાના હાથથી જ ઇશ્વર પૂજા કરે છે, તથા ધૂળી ધખાવી તેમાં મોટો ધર્મ માની આતાપના લે છે, ત્યારે જ તેમનું કર્મ જોરાવર થાય છે. વળી પુણ્ય કર્યા વિના કોઇ માણસ કોઇ પામતું નથી. એમ આપણે કહીએ છીએ પણ તે પુણ્ય ઉઘમથી જ થાય છે, એમ આપણે જોઇ શકીએ છીએ.

પાઠ ૨૪ મે ચોમાસામાં વન વર્ણન.

નકીબ=નેકી પોકારવી, છડીપોકારવી. તકુકે=ત્રાડ મારે.

સંધુ=અધુ.

ત્રાસે=ખીકથી. (ત્રાસુ=ખીવું)

હીલે=હાલે.

પ્રવાસી=મુસાફર. (પ્ર+વસ+અ=

ગંભીર=ગરવું.

પ્રવાસ+ઇ.)

વર્ણુ=કહું, વખાણું. (વર્ણ પરથી)

લવ=જરા.

વૃક્ષાદિ=(વૃક્ષ+આદિ) વૃક્ષ વગેરે.

ઉત્પાત=(ઉત્+પત+અ) તોફાન.

સ્વસ્તિ=કલ્યાણકારી.

અવિદ્યદાનંદ=પરમેશ્વર, (સર્વ+ચિત્

ધોર=ભયંકર.

+આનંદ) મનની અંદર જેને

મરજન થકી=મર્જનાથી, કાટકાથી.

ખરો આનંદ છે તે (અહુ

રાન=જંગલ.

વીહિ સમાસ.)

ખચો=અરાની, (જ+જા+જ)

અળણ.

સુરા=સારા અળણકાર, ડાલા.

રંગ=આનંદ.

વીળો=વીળળી.

કરાળ=ભયંકર, બિહામણ.

મરાળ=સિંહ

બનયન કરે=નાચે.

દાદુરો=દેડકા.

કુંજ માંહે=કુંજરમાં, વનરૂપિ

ઉગ્ગેલ હોય તેવી જગ્યામાં.

મચે=મરાઠ રહે.

રમ્મ=(રમ્મચ) સુંદર.

અન્યકર્તા=ખીજ કરતાં.

નવનવા=બુદી બુદી જાતનાં.

નચતો=નિશ્ચિંત.

જંગાલી=જંગલની.

લીલા=ખુબી, આનંદ.

આજળ લીલા=મોડા લીલા.

અભ=વાદળાં.

ઝુંડ=જથ્થા.

વા-અથવા.

ધૂમ્રોટો=ધૂમ્રાડનો ગોટો.

સિંધુ=સમુદ્ર.

નભ=આકાશ.

(૧) કાગડાઓ નેકાં પોકારીને કહે છે કે ચૂપ રહો, ચૂપ રહો; હવે વરસાદની તૈયારી છે, કારણ કે પવન વાતો નથી અને બધું જંબલ શાંત, સારું અને ગંભીર દેખાય છે, એવામાં જ મેઘરાજ એકદમ પધાર્યા. અરે ! તેની શોભાનું શું વર્ણન કરું ? તેને વૃક્ષ, વેલા વગેરે હોંશથી નમ્યા અને કત્યાણ કત્યાણ એવા શબ્દોનો પોકાર કર્યો.

(૨) અરે ! કેવો ઠંડો પવન અતિશય જોરથી આવે છે ! અહા ! ! વળી કાળી વાદળી પણ બહુ ડાપથી આવે છે, અને વળી ભયંકર આકાશ કેવું પડું પડું કરે છે ! ! અને તે સાથે વરસાદ પણ મોટી મુસળધારમાં વૃદ્ધી પડ્યો.

(૩) ચોમેર વીજળી ઉપરાઉપરી ચમકે છે, અને ગર્જનાથી આખું જંગલ ગાળ રહે છે. વળી વાઘો અને સિંહો પણ મોટી મન ના કરે છે, અને મોટાં મોટાં ઝાડો પડે છે; આ બધું જોઈને બીકથી પહેલી જ વખત મુસાફરી કરવા નીકળેલો મુસાફર તરત મરણ પામે છે.

(૪) યોગી પુરૂષો તથા મારા જેવા બીજા લોકો જેને ધણાં જ દુઃખો પડેલાં છે, તેઓ આવા ગાંડા તોફાન જોઈને જંગલમાં પણ જરાએ બીતા નથી. પણ ઉલટા યોગીઓ તો હર્ષથી પરમાત્માનું ચિંતન કરે છે, ત્યારે અણસમજુ દુઃખી માણસો મૃત્યુને ઇચ્છે છે અને સમજુ ડાહ્યા માણસો આ બધા દુનિયાનો રંગ જુએ છે.

(૫) આ ભડાકા અને કડાકા ગડગડ કરી ગડગડીને ચાલ્યા જાય છે, અને પછી પવન ખુબ તડાકાથી વાય છે અને સાથે વીજળીઓ પણ ચમકે છે. તથા વરસાદ પણ પૂરજોરમાં પડે છે. જંગલમાં વાંસડાઓ અફળાઈ તડતડ અવાજ કરે છે, અને તેથી આખું વન ભયંકર દેખાય છે. ને તે વખતે સિંહો ઓઘો વિના સરોવરના કંઠે ગર્જના કરે છે.

(૬) પહાડ પર મયુરો ઉંચા અવાજો કરીને ચનચન નાચે છે, આંબાની ડાળો પર કોયલો બહુ જ ટહુકા કરે છે, દેડકાઓ સરોવરમાં અથવા ખાઓચીઆમાં ઘોલતા અને ફૂદતા જણાય છે. અને અંધીરા ચાતક પક્ષીઓ પાણી પીએ છે તો પણ પય પય કરતા અવાજ કર્યા કરે છે.

(૭) આખા વનની કુંજરમાં પાણી પાણી થઈ રહે છે, અને પહાડની જમીન ધોવાઈને સાફ થવાથી ચક્રચક્રિત જણાય છે. પછી

ત્યાં ઠંડી, મીઠી અને મનપસંદ હવા વાય છે, અને એ હવાથી તથા સુંદર પાણીથી દહીં માણસોનાં દેહોના નાશ થાય છે.

(૮) ખેડુતો શરીરપર વરસાદ પડતો સહન કરીને ખેતરમાં કામ કરે છે, કારણ કે તેઓને ખીજ કરતાં શરદી અને ગરમી બહુજ ઓછી થાય છે. (ખેડુતો શરદી તથા ગરમી સહન કરી શકે છે.) અરે ? એમર જુદા જુદા રંગના જંતુઓ જોઈને મારું નિશ્ચિંત મન સમજણથી ડહાપણવાળું થાય છે.

(૯) પહાડો છેક લીલા જંગલી રંગના, વળી કાઠિ ધુમરથી જુરા રંગના તો કાઠિ આછા લીલા રંગના થઈ જવાથી બહુ સુંદર દેખાય છે. વળી તે પર્વત પર ચઢી જ્યારે ઉંચે જોઉં છું ત્યારે રંગભેરંગી વાદળો દેખાય છે, અને નીચે જોઉં છું તો જુદા જુદા રંગના ઝાડના જથ્થા ખુબ ખીલી રહેલા જણાય છે.

(૧૦) ધણા જ પવનથી આડી જતી વરસાદની ધાર ઉંચેથી જોતાં ધૂળ ઉડતી હોય તેવી અથવા તો ધુમાડાના ગોટા જેવી જણાય છે. તથા વળી દરીઓ, પહાડો, ઝાડો, આકાશ એ બધાં એક રંગનાં થઈ ગયાં હોય તેવાં જણાય છે. અને માટી રાતી અને ભીની તથા ધાસ લીલાં રંગનાં ભીનાં દેખાય છે.

પાઠ ૨૮ મો નળનો વિલાપ અને કર્કોટક નાગ.

નળ=નૈષધ દેશ જેને હાલ બિહાર વિવિધ=જુદીજુદી જાતનો

કહેવામાં આવે છે તે દેશનો વ્યાકુળ=(વિ+આકુલ) વિશેષ ગભરા

રાખે. એ સત્યવાદી તથા દયાળુ રાએલું

હોવાથી પુણ્યશ્લોક કહેવાતો. અવની=પૃથ્વી.

વિલાપ=(વિ+અ+અ) મોટેથી રડવું તે. આપ=પોતાનું શરીર.

વામા=આ, આને વામાંગી કહે-
વામાં આવે છે.

વેદર્થી=વિદર્ભ દેશના રાજની
કુંવરી એ દેશ હાલ વરાડ
કહેવાય છે.

રામા=આ.

અવધ્ય=અવધિ, હદ.

કોકિલાસ્વરી=કાયલ જેવો જેનો
મધુર કંઠ છે તે, (અહુ વ્રીહિ
સમાસ.)

વીખવાદ=(વિષ્ણવદ્+અ) . ઝેરથી
બોલવું તે, લગાઈ.

વિશ્વમોહિની=(વિશ્વ+મોહિની) દુનિ-
યાને મોહ ઉપજાવનારી.

સૃષ્ટિદોહિની=(સૃષ્ટિ+દુહ્+ઈની)
સૃષ્ટિનું સત્ત્વ.

વિરહિણી=વિયોગ પામેલી.

વલ્લભ=વહાલો, ધણી.

દુર્લભ=(દુસ્+ભ્રમ્+અ)મળવું મુશ્કેલ.

પિયુના પ્રાણુ=ધણીને અતિ વહાલી.

રૂઢન=રોવું તે.

ધણ્યુ=પૃથ્વી.

રનિરવાટ=રસ્તા વગરનું.

ભૂસ્ત્યાં=ભૂસી નાખ્યાં.

મોહધારણુ=મોહ ઉત્પન્ન થયો તે.

કર્મકારણુ=કર્મ સંયોગે.

વિલપે=રૂઢનકરે.

કલપે=કલ્પાંત, આકાંદ કરે.

કબુધ=(કન્નકુય) નઠારી બુદ્ધિ.

ભાવી=ગમી.

પ્રોહ=દગો.

દારણુ=ભયંકર.

કરાડ=ટેકરા.

કોતરે=ચુકા.

સહીના=સાંહના.

સદ્=સઘ, ઝટ.

દોહેલે=મુશ્કેલીથી.

ગજગામી=(ગજ+ગામિની) હાથણી
જેવી જેની ચાલ છે તે.

નિરમુખ=નિરાશ.

સ્વયંવર=(સ્વયમ્+વ્ર+અ) પોતાની
મેળે વરવું (પરણુવું) તે.

લોહ=લૂછીનાખ.

પ્રેમજળ=પ્રેમ સાંભરવાથી

આવેલાં આસુ.

ધાયો=દોડ્યો.

દવાડ=દવ, દાવાનળ.

બાળ=સર્પ.

દ્યાસિંધુ=(દ્યા+સિંધુ) દયાનો

સમુદ્ર. (છ. તત્ત્વ.)

દીન બંધુ=(દીન+બંધુ) ગરીબનો બેલી દાધી=દાઝયો..

વરદાન=વચન (વર+દાન)

પ્રાણદાન=જીવ બચાવવો તે.

જોજન=ચાર ગાઉ.

પ્રાણ=જીવ, પ્રાણી.

વિપ્રવાચા=બ્રાહ્મણનાં વચનો

(વપ્=બોલવું)

વૈદર્ભીકાંત=વૈદર્ભનો ધણી,

નળરાજ.

સખળ=(સ+ખળ) બળવાન.

વૃતાંત=(વૃત+અંત) હકીકત.

પરિતાપ=(પરિ+તપ+ષ) દુઃખ.

શાપ=કોપનું છુડું થાય તેવું વચન.

(૧) (નળ અને દમયંતીનો વિયોગ થવાથી) નળરાજ બહુ રૂદન કરી આંખોમાં પાણી ભરે છે. અને શરીર આકુળ આકુળ કરી પૃથ્વી પર પછાડે છે. (અને બોલે છે કે)

(૨) ગરીબ વૈદર્ભી એકલી વનમાં બીક્યા ફાટી મરે, અને હવે તે જીવી શકશે નહિ.

(૩) હવે ફરી તે કોકિલા સ્વરી મળી શકશે નહિ, અરે ? શા માટે, વિપ્રવાદ ઉત્પન્ન થયો ? હે મનમતી દમયંતી તું બોલ, જોમ નળરાજએ સાદ પાડવા માંડ્યા.

(૪) હે વિશ્વ મોહિની, સૃષ્ટિ દોહિની, સુગ્ધ સુંદરી, વસ્ત્રલ વિરહિણી, દર્શન દુર્લભ, પિયુના પ્રાણ તું બોલ.

(૫) વનમાં ચોમેરે ભટકતો અને રૂદન કરતો દમયંતી ચાલ્યા નો રસ્તો જોતો હતો, પણ કળીએ પૃથ્વી પરનાં તેનાં પગલાં જૂંસી નાંખીને આખું વન પગલાં વગરનું કરી મૂક્યું હતું.

(૬) રાજ વડની ડાળ પર ચડીને જોવા લાગ્યો, અને હમચંતી ન દેખતાં કપાળે હાથ દબને હૃદય, ફાટ રેવા લાગ્યો અને ખોલવા લાગ્યો કે નશીબના યોગથી આવો ખોટો મને મોહ થયો.

(હમચંતી પર માણસાં ખાઈ જવાનો ખોટો વહેમ પડેલો તે મોહ થયો જન્માર્થો છે)

(૭) નળ રાજ ઘણું કલ્પાંત અને રૂદન કરે છે, અને પૂર્વના હુમ તથા સ્નેહ સાંભારે છે. અને કહે છે કે મારા મનમાં કુશુદ્ધિ વસી કે જેથી મેં તેને અન્યાયથી દગો દીધો.

(૮) વળી રૂદન કરતાં બોલે છે કે:-વનની અંદર અજગર, વાઘ, નર અને નાગ ફરે છે તેથી, તે (વન) ભયંકર છે, તથા તેમાં મોટા ટેકરા તથા મોટી શુક્રાઓ છે અને તેની અંદર સિંહો ભયંકર અવાજ કરી રહ્યા છે. આથી તે સ્ત્રી એકદમ ફાટી મરશે.

(૯) દેવો પણ જેની પાસેથી નિરાશ થઈ પાછા ગયા, એવા મનગામિનીને, હું મુશ્કેલીથી મેળવી શક્યો છું. જેથી સ્વયંવરમાં આવેલો બધો સાથ જ્યારે આ વાત સાંભળે ત્યારે તેઓ આનંદ પામશે.

(૧૦) પણ તેની રૂદન કરતી આંખો કાણુ લૂછે ? એવામાં હે નળ રાજ ? પ્રેમ જળ લૂછી નાખી મને છોડાવ, અને બળતામાંથી બહાર કાઢ એવો મોટો અવાજ સાંભળ્યો.

(૧૧) રૂદન કરી કરીને જાણે ઘાટો એસી નએલો હોય નહિ ? એવા સ્વર સાંભળી પોતે પોતાની રાણી જણીને હોંસમાને હોંસમાં જેની તરફથી સ્વર આવતો હતો તે તરફ વીરસેન રાજનો કુંવર નળ રાજ હોડ્યો.

(૧૨) ત્યાં મોટો દાવા નળ લાગેલો હતો, અને તેમાં મોટો નાગ બળતો હતો, તે હે ગરીબના બેસી દયાના ભંડાર નળરાજ્ય અને કાઠ એવા બરાડા પાડતો હતો.

(૧૩) અગ્નિ દેવના વરદાનથી તે અગ્નિ મંત્ર જાણનાર નળ રાજ્ય તે દેવમાં પેઠો, ત્યાં નાગ તેને પગે લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે હે ગુણવાન મને પ્રાણદાન આપ, હું પણ તને કાંધક ઉપકાર કરીશ.

(૧૪) નળ રાજ્યએ ઝેર ચડવાથી ન બીતાં ચાર ગાઉનો લાખો સર્પ લઈ ખાંધ પર ચઢાવી બહાર લાવીને મૂક્યો, જેથી તે જીવ (સર્પ) શાંતિ પામ્યો.

તે નાગને જણાવું કે વિગ્ર વાચા મુજબ ખરેખરા પુણ્ય શ્લોક (વૈદર્ભીના ધણી) અને મળ્યા; પછી નળ રાજ્યએ પૂછવું કે હે નાગ ! તું શી રીતે દેવમાં પડ્યો તે બધી હકીકત મને પ્રથમથી માંડીને કહે.

(૧૬) હે ભાઈ તું ધણું જ દુઃખ પામ્યો છું, અને તું કાણુ છે તે વૃત્તાંત મને કહે. સર્પ કહે હે રાજા ! તમે સાંભળો અને ઋષિનો આપ લાગ્યો હતો તે બધી હકીકત કહું છું.

પાઠ ૩૨ મો. સુરત શહેરનું વર્ણન

તુળ=તારા.
સુનાની=સોનાની.
બેહાલ=ખરાબ હાલત.
સુરત=સીકદ, ચહેરો.
બાકી=બંકડી, કાંકડી.
કુંદન=સોનું.
કથિર=કલાઈ.

કુવા=ખાડા.
નીરાસે=નિરાશામાં.
કારમું=નવાઈ ઉપજાવે તેવું.
ખમાં=આઠાસમાં.
ધુપ=અગ્નિ.
સુરખી=તેજ.
દુઃખદ=દુઃખ દાયક.

હે સુરત ! તું જે સુવર્ણની મૂર્તિ જેવું શોભાયમાન હતું, તેના આવા; તારા; શા હાલ થયા ! અરેરે ! તારી પૂરેપૂરી ખરાબ દશા મધ, અને આને તારી સીકલ ખરેખર રડતી માલૂમ પડે છે.

અરેરે ! તું બંકડી પ્રથમ ખુલ્લ હસી. પણ અંતે તું રડી, અને પ્રથમ ખુલ્લ ચડી પણ અંતે પડતીમાં આવી. અરે ! ? જેવી સોનામાં મણિ જડી હોય અને શોભે તેવી શોભિતી આને તું કથિર કરતાં પણ જાંખી પડી ગઇ.

(૩) જેમ કંચનમણિનો દેવ કડકા થઇને વેચાય તેમ તારો કામળ દેહ ભડકામાં વેચાયો. (સુરતમાં આગ લાગવાથી તેનો નાશ થયો.)

(૪) તારી આંખો જે ચિળકાટ મારી રહેલી હતી, તેને બદલે તેમાં અત્યારે ક્યાંથી ડુલાં પડ્યાં, અને ગાલો ભરાઉ અને શોભિતા હતા તેમાં આ ખાડા પડ્યા ? ? તેથી શા માટે તું શરમાય છે ?

(૫) જે હોઠ લાલ અને ઠરેલા હતા, તે આજ શીકા અને કાળા પડ્યા તથા ધૂનવા લાગ્યા; અને દાંત પણ તણાતી હાલતમાં જણાય છે. આ બધા મરણના ચાળા જણાય છે.

(૬) સાંઝે અણીદાર નાક ચાકાંથી બેસી ગએલું દેખાય છે, અરેરે ! આ પ્રમાણે થવાથી હિંદની પ્રશ્નિમ દિશ્વાનું નાક ગયું, અને નિરાશાથી તાંડે મોઢું નીચું પડી ગયું.

(૭) અરે ? જે સુરતતું મોઢું સુરજ જેવું તેજસ્વી હતું તે ડરામણું અને શીકું પડી જવાથી ધુવડ જેવું બની ગયું.

(૮) તાંડે આકાશમાં પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું ગૌરવાણું, અને નવાઇ જેવું રૂપ હતું, તે અમિ વેઠતાં (સળગતાં) અમાવાસ્યાની રાત્રિના અધારા જેવું થઇ ગયું.

(૯) અરેરે ? ચડતીમાં જે તારા શરીર, પર લાલ સુરખી હડી રહેતી હતી, તેના પર આજે પાતી અને દુઃખદ હાલતમાં ધૂળ ઉડે છે ? !

સહસ્રલિંગ તળાવના કાંઠા ઉપરથી પાટણનો દેખાવ.

સહસ્રલિંગ=(સહસ્ર+લિંગ=મહાવેળા
જાગ) જેમાં શિવનાં હજાર દહેરાં
હોય તે.

લાંબુ સતું=નાશ પામ્યું.
રાણી વાવ=મીનળદેવીએ બંધા-
વેલી વાવ.

હાડ=શરીર, હાડકાં.

શુરજ=ચાંબલા.

હાવાં=હમલાં.

પુરાણી=જુની.

હાલ=સ્થિતિ, દશા.

પૂત=પુત્ર

નયન ભીંજ્યાં નહિ જળમાં=આંખ-

માં આંસુ ન આવ્યાં હોય.

નિર્મળ-(નિર્+મળ)=ચોખ્ખું, મેલ-
વિનાનું.

સરિતા=નદી (સ=સરકવું, વહેવું)

સરકતી, વહેતી.

કુમારી સરિતા=નદી સમુદ્રને

ન મળતી હોય તે.

સ્વરૂપે=રૂપે.

સ્મિત કળી=મંદ મંદ હસી.

આલિંગન=હૃદયથી બાથ બીડવી તે.

તુંપે=તારા સાથે.

સુમવતી=જાણાવતી.

મનુજકૃતિ=(મનુ+જ) મનુ પરથી

અવતરેલા, (મનુષ્યો)(કૃતિ):કામ;

મનુષ્યનાં કામો.

શુભવતી=હાંકતી.

પ્રેમ સરિતપૂર=પ્રેમ રૂપી નદીનું પૂર

અણખૂટયું=ખૂટયા વગર.

છા=ભલે.

વિભવ=વૈભવ, આબાદી.

પર્વતશૃંગ=પર્વતની ટોચ.

મદભરીઓ=અહંકારથી ભરેલો

અમર(અ+મૃ+અ) મરે નહિ તેવી.

ગળે=પાઈ જાય, ગળી જાય.

યુગ=જુગ, જમાનો.

(૧) આ ઠેકાણે મોટું સહસ્રાબ્જ મ તળાવ, અને જુનું પાટણ શહેર હતું; જે પાટણ શહેરનો હમણાં નાશ થઇ ગયો છે; વળી રાણીએ બંધાવેલી વાવ પણ આ જગાએ હતી, તનાં પણ હાડકાં (ખડિયરો) અહીં પડેલાં છે, (મતલબ તેનો પણ નાશ થયો છે), અને તેના તથા પાટણના મોટા મોટા થાંભલાઓ અહીં માટી સાથે મળી ગયા છે.

(૨) આ પ્રમાણે હવે નામ દઇ દઇને ફક્ત વાતો જ કરવી રહી. કારણ કે હે જુની પાટણ નગરી ? અરેરે ? તારી હાલત હાલ આવી થઇ ગઇ છે ? ગુજરાતની ભૂમિનો કાષ્ઠ પણ મનુષ્ય એવો કાણ હશે કે જે આ સ્થળે ઉભો રહેતાં જેની આંખોમાં પાણી નહિ આવતાં હોય ? (મતલબ દરેકને આંસુ આવશે.)

(૩) પેલી કુમારી નદી (સરસ્વતી) ચોકખું પાણી લઇને વહે છે, અને તે ધેડી થઇ તેની પાસે લાડમાં વહેતો, પણ શરમાઇને પાસે ધસીને નાસી જાય છે. ખરેખર ? જો કે ઇશ્વરની કૃપા તારા પરથી વહી ગયેલી છે, તો પણ આ નદી તારી સાથે મંદ હાસ્ય કરી હેતથી તને આલિંગન આપે છે.

(૪) જો કે કાળની ગાં. મનુષ્યની કૃતિનો નાશકર છે તોપણ હે પાટણ ? એ નદી તારા તરફ દયા ધરતી હોય એમ બતાવે છે. અને જણાવે છે કે બલે તારાં ધન અને વૈભવ લૂંટાઇ જાય, પણ મારું પ્રેમ રૂપી પૂર તારી પાસે અણ ખૂટયું વહેશે, અને મારું ઝરણ તારી પાસેથી કાષ્ઠ લૂંટી શકશે નહિ.

(૫) માણસો પવિત્રનાં શિખરો તોડી તેમાં મોટા મોટા રસ્તાઓ બનાવી અહંકારમાં મહાલે છે, અને માને છે કે મારાં કારો અમર

રહેશે, પણ કાળ વખત જતાં તેનો ત્યાગ કરે છે. પણ માણં શરીર
કૃષ્ણ પાણી પોચું અને કામળ બનાવ્યું છે. તે તો તારા તરફ
તેવું ને તેવું સદાકાળ (ચિરંજીવ) રહેશે.

પાઠ ૩૬ મો. જ્ઞાન મેળવવા વિષે.

જ્ઞાન=(જ્ઞા+અન) ભણવું તે.	અવસરથકી=વખતથી.
વિવેકની=જુદાપણની.	આગળે=આગળ, પહેલાં.
ઉચાર=બોલવું તે બોલ.	ઉઠાવ=ઉપાડ, વધારો.
ભવ=જીંદગી.	કરતાર=પરમેશ્વર.
જ્ઞાનર્થ=જ્ઞાનરૂપી પેસા.	પ્રભુપદ=કૃષ્ણ સંબંધીનું.
માઠવો=રાખો, મેળવો.	જનકૃત=માણસ કરેલાં.
પાઠનો=ભણતરનું જ્ઞાન મેળવ- વાનો (પદ+અ) ભણવું તે.	સુપેર=સારી રીતે.
જીવ જોડી=ધ્યાન દબ.	ધેર=ધેરાવો.
મનનકરી=વિચારી (મન+અન) વિચારવું.	તરણ=તરખલાં.
	ઓપે=ઓપ ચડાવે, શોભાવે.
	રાચરાખીને=હાંશ રાખીને, પ્રેમ રાખીને.

(૧) હે ભણનારાઓ ? તમે આ વિવેકની વાત વાંચો અને
વળી તે વાંચીને જુદા જુદા વિચાર કરીને સારા ગુણો તેમાંથી
શોધી કહાડો.

(૨) હે ભણનારાઓ. તમે ભણતર ભણ્યા (નિશાળે ભણ્યા)
એટલે ભણી રહ્યા એવા ઉચ્ચાર કદી પણ કરશો નહિ.

(૩) કારણ કે તમે ભલે આખી જીંદગી ભણ્યા કરો, તો પણ
ભણતરનો પાર પામી શકો જ નહિ.

(૪) હે ભણનારાઓ ? તમે જ્ઞાન રૂપી પેસા, અને સદગુણો
મેળવો; કારણ તે મેળવવાં એ તો આપણી એક દુરજ છે.

હે બહુતારાઓ ? તમે દરેક વખતે અને દરેક સ્થાનમાં પોતે બંને એક અભ્યાસ જ કરીને સારા ગુણો શોધો.

(૬) તમે જેમ જેમ તેમાં ધ્યાન લગાડશો, અને બરાબર તેના મનમાં વિચાર કરશો તેમ તેમ સારા ગુણો શોધી શકશો.

(૭) એ વખતે આપણો આત્મા જે જે કંઈ કામ કરે તે તે બરાબર તપાસે અને સારા ગુણો શોધો.

(૮) એ વખતથી આગળ (પહેલાં) જે જે બીજા બનાવો બનેલા હોય તે તે તપાસીને જુઓ, અને એથી તમારી અકલ્પમાં વધારો થશે. અને તેથી સારા ગુણો શોધી શકશો.

(૯) તમે શરીરના સાંધાઓનો અને શક્તિનો તથા વળી આ દુનિયાનો વિચાર કરશો તો સારા ગુણો શોધી શકશો.

(૧૦) પરમેશ્વર કેવી યુક્તિથી અને શા કારણથી શરીર બનાવ્યું છે તે વિચારીને સારા ગુણો શોધો.

(૧૧) પ્રથમ આપણું મન ઓળખા, અને પછી જે કંઈ બીજાને માણસ આપણી પાસે આવે તો તેમાંથી સારા ગુણો શોધી કઢાડો.

(૧૨) એ માણસ સારો છે કે નકારો છે, સમજુ છે કે અજુ સમજુ છે, આનંદમાં છે કે દીક્ષગીરીમાં છે તે જાણો. અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૩) જીવે માણસના જે જે ગુણો જાણવાના છે તે જાણીને તેમાંથી સારા ગુણો શોધો.

(૧૪) દુઃખ અને દુર્ગુણને દૂર કરીને અકલ્પ લ્યો, અને બીજાને આપો અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૫) એ બધા પછી પ્રભુનું સ્થાન મેળવવાનું જે અગત્યનું જ્ઞાન છે તે મેળવેા અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૬) એજ પરમાત્માએ આપણા પર દયા કરીતે આપણને શું શું જ્ઞાન દીધું છે એ તપાસો અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૭) માણસે કરેલાં જોછને પછી પ્રભુએ કરેલાં કામેા સારી રીતે તપાસો અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૮) પહાડ, પથર, વન, પ્રાણીઓ અને ઘણા તારાઓનો ઘેરાવો જુઓ અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૯) સુરજ, અને ચંદ્ર એ બધાને જેવાથી હશ્વરતી શક્તિના હજારો વિચારો આવે છે. એ વિચારોમાંથી સારા ગુણો શોધો.

(૨૦) કક્ત તરણાંઓમાં, ફળમાં, અને ફુલ જેવામાં પણ હશ્વરે ઘણી કળાઓ વાપરી તેમને શોભાવેલ છે, તેમાંથી પણ સારા ગુણો શોધો.

(૨૧) વળા તે બધાંનો જેમ જેમ વિચાર કરશો તેમ તેમ અધિક અધિક ખુદ્ધિ આવશે; માટે તે બધાંમાંથી સારા ગુણો શોધો.

(૨૨) દલપતરામ કવિ કહે છે કે તમે પ્રેમથી એવું સારું ભણતર ભણો અને સારા ગુણો શોધો.

પાઠ ૪૦ માં. સૂર્યોદય.

સૂર્યોદય=(સૂર્ય+ઉદ્+અય+અ) સૂર્યનું પ્રતાપી=પરાક્રમી.

ઉગવું.

વિતર્ક=(વિ+તર્ક) વધારે વિચાર,

પ્રાચી=પૂર્વ.

કદપના.

નલ=આકાશ.

રવિસ્વારી=સૂર્યની સ્વારી.

રક્ત=રાતો.

ધાતી=(ધા=ધાતુ) દોડતી.

ધરા=(ઢ=ધારણ કરવું) પૃથ્વી.

પ્રતિબિંબ=છબી.

ડમાક=ડોળ.

ઉદ્ઘાટન=(ઉદય+અચલ) સૂર્ય પૂર્વ
દિશામાં ઉગે છે, તે દિશામાં
આવેલો પર્યંત.

ખિન્નાવી=પાથરી.

આદર્શ=(આ+દર્શ+અ) અસલ
પરથી નકલ, પ્રતિબિંબ.

ખિંબ=તેજ.

દશેદિશા=ચાર દિશા, ચાર ખુણા,
આકાશ અને પાતાળ.

સંગ્રામ=લડાઈ

તાતે=તીખો, ઉગ્ર.

અધેર=ગેરઅદોષસ્ત.

પ્રણામ=(પ્ર+નમ્+અ) નમવું, નમન.

ઈષ્ટ=(ઈશ્+ત) ઇચ્છેલો, વહાલો દેવ. સેનાપતિ=સેનાનો ઉપરી.

મહીરૂપી=પૃથ્વીરૂપી.

મુદ્મય=(મૃત+મય) માટીનું.

લગ્ન=(લગ્ન+ન) જોડાવું, સૂર્ય સાથે
જોડાવું તે બાર રાશિઓ.

અંગીકૃત=ધાતુ ગાળવાનું કુલકૃત.

દ્વાદશલક્ષ=બારલાખ.

છોટો=નાનો.

મોટાઈ=મોટાપણું.

ભાનુ=સૂર્ય.

પસરાય=ફેલાય.

નૂર=તેજ.

વ્યાપે=(વિ+આપ્) ફેલાય.

લઘુ=નાનો.

વિદેશી=(વિ+દેશ+ઈ) પરદેશી.

સુગળ=ગાંધો,

જડ=મૂર્ખ.

અદર્શ=અદસ્ય, નાશ.

ચમૂ=લશ્કર.

(૧) પૂર્વ દિશામાં આકાશ રાત્રું દેખાય છે. અને તે સ્થાને
લથ્થી જ શોભા થઈ રહેલી છે, જાણે કોઈ મોટો પરાક્રમી રાજા
પરજીતો હોય, અને આનંદથી ગુલાલ ઉડાડતો હોય એવું જણાય છે.

(૨) વળી આકાશને રતાશ પડતું જોઈને કવિ કલ્પના કરીને
ખેલે છે કે સૂર્યની સ્વારી એકદમ દોડતી આવે છે, અને તેથી

આ ધણી જ રાત્રી ધૂળ ઉડે છે.

(૩) ત્યાં આકાશને પૃથ્વીની જે મળી જતી હદ દેખાય છે, તે ધ્રુવોનો છેડો પણ ગણાય છે; તે પાસે દેખાય છે, પણ તેના છેડો આવતો નથી, અને જોવા જનારા માણસો છેનરાય છે.

(૪) જેમ ખવાસનો ભપકો દેખીને અગ્નિજ્વાલા તેને રાજ માની તે નમે છે તેમ અજ્ઞાની માણસો સૂર્યના પ્રતિબિંબને સૂર્ય દેવતા માને છે.

(૫) ઉદ્યાયણ પર આકાશ રાત્રું દેખાય છે, તે જાણે તેના પર જનમ બિછાવી હોય એવું લાગે છે. હવામાં પડતું સૂર્યનું પ્રતિબિંબ જાણે તેમાં એક સિંહાસન લાવતે મૂકેલું હોય તેવું જણાય છે.

(૬) જેમ કેસરીસિંહ હલંગ મારે તેમ સૂર્ય દેવતા પણ એકદમ કૂદીને આવ્યા. અને તેથી તેમના ખરા બિંબમાં તેમનું પ્રથમનું બિંબ સમાઈ જાય છે, અને તેથી પ્રથમનું પ્રતિબિંબ જતું રહેવાથી એકજ ખરું બિંબ થઈ રહે છે. (ચોક્કો સૂર્ય જ નજરે પડે છે.)

(૭) જ્યારે તે બિંબમાં સૂર્ય આવીને બેસે છે ત્યારે જેમ સિંહાસન પર રાજ આરૂઢ થએલ હોય, તેમ લાગે છે, પછી તેણે તેનાં ફિરણો ફરી દિશામાં ફેલાવ્યાં, તે જાણે ભરકર લગાઈમાં સિંહાવતું હોય એવું જણાય છે.

(૮) સૂર્ય દેવ રંગમાં રાતા દેખાય છે, અને તેથી તે જાણે ક્રોધથી પ્રચંડ થયા હોય તેવા જણાય છે, અને આ દુનિયાના માણસો માંહેનું અધેર મટાડવાને અને પ્રજાને પાળવાને ક્રોધ

પ્રતાપી રાજા આવ્યો હોય એવું જણાય છે.

(૯) સૂર્યને જોઈને માણસો તેનો જય બોલે છે, અને મનમાં પ્રેમ લાવીને તેને નમસ્કાર કરે છે. વળા જેમ સુર્યદેવને પ્રભુ જેવા માને છે તેમ સૂર્યદેવને ઇષ્ટદેવ માને છે.

(૧૦) પૃથ્વીરૂપી માટીનું કાડીઉં, સમુદ્ર રૂપી પાણી તે તેલ, અને બાર રાશિરૂપી દિવાસળીયા સૂર્યરૂપી દીવાની જ્યોત પ્રગટાણી હોય એમ જણાય છે.

(૧૧) જે દુરબીનમાંથી સૂર્યનું ચિત્ર જોઈએ તો જાણે જાણતું અંધોહું હોય તેવું જણાય છે. અથવા તો તોપના ગોળા ઉપર કીનખાખતા ઘણા પાટા વીંટ્યા હોય એવું જણાય છે.

(૧૨) આપણી પૃથ્વીથી સૂર્ય કદમાં બાર લાખ ગણો મોટો છે, તો પણ તે છેક નાનો દેખાય છે, એ જાણવાથી એવો વિચાર આવે છે કે મોટાઓ કદિપણ પોતાનું મહત્વ જણાવતા નથી.

(૧૩) સૂર્ય આપણી પૃથ્વીથી નવ કરોડ માઇલ દૂર છે, તોપણ તેનું તેજ આપણી પૃથ્વી પર ફેલાય છે. જેને ઇશ્વર પૂર્ણ પરક્રમ આપે છે તે રાજનું રાજ્ય બધું ફેલાય છે.

(૧૪) સૂર્ય પૃથ્વીથી ત્રણ લાખ ગણો તોલમાં છે, તોપણ તે એક નાનો ગોળા જેવો દેખાય છે, દૂરના રાજનું માન રાખવાનું જેવું ડાહ્યા માણસો સમજે છે તેવું મૂર્ખ માણસો સમજતા નથી.

(૧૫) સૂર્યના આકૃતિ હવાનું પડ છે, તે થોડા જ વખતમાં અદશ્ય થઈ જશે, એ દેખાવ જોઈને મનમાં બધું આનંદ થાય છે અને જાણે પડદા પાછળ લવાયો રમતો હોય એવો દેખાવ થાય છે.

(૧૬) જેમ સેનાપતિ સેનાને ચલાવતો હોય તેમ સૂર્યમાંથી

ધણાજ વેગથી આપણી પૃથ્વી પર પ્રકાશ દોડી આવે છે તે એક સેકન્ડમાં એક લાખ અને છાશી હજાર માઇલ કાપે છે. (તેટલો સૂર્યના પ્રકાશનો વેગ છે.)

પાઠ ૪૪ મા, બોધ.

ગુળરે=નાખે, મૂકે.

પરાઈ=પારકી.

શિરે=માથે.

મૂર્ખતા=મૂર્ખાઈ.

જગતનો નાથ=પરમેશ્વર.

આરબ્બ=(પ્ર+આ+રમ્+ત) પ્રથમથી

સે'જે=સહન કરજે.

આરંભેલું નશીબ.

પ્યારાએ=પરમેશ્વરે.

નિર્મોલી=(નિસ્+મુદ્+ક) મોહ વિના.

કાઠનો=ન્યાયાધીશનો.

લાલચવિના.

કોડીનો=કોડી જેટલી કિંમતનો.

આઝમરી=હાથ ચાલાકી, કરે

જગત કાઝ=જગતમાં પંચાત

કાંઈને બતાવે કાંઈ.

કરનારો.

છલબલ=દગા ફટકા.

ઉન્મત=(ઉત્+મદ્+ત) ગાંડો થએલો,

ગ્રીવા=ગરદન, ડોક.

મગર.

નિગ્મનદે=(નિજ+આનંદે) પોતાના

સ્વાનંદે=સ્વ+આનંદે) પોતાના

આનંદમાં

આનંદમાં.

મસ્તીમાં=મસ્ત રહેવામાં, આનંદ

કટુવાણી=ખરાબ શબ્દ.

કરવામાં

(૧) પરમેશ્વર તારે માથે જે દુઃખ નાખે તે તું સહન કરજે, અને તે વહાલાએ (પરમેશ્વરે) જે વહાલું ગણ્યું હોય તેને તું વધારે વહાલું ગણી લેજે.

(૨) જો, કે દુનિયાની બુડી વાણીમાં તો દુઃખજ રહેલું છે. માટે મનમાં જરા પણ ઓછો આનંદ થવા દઈશ નહિ.

(૩) કચેરીની અંદર કાજીની કોઠ પણ ગણતરી નથી, છતાં તું દુનિયાનો પંચાતીઓ થઈને નકામું દુઃખ વહોરી લઈશ નહિ.

(૪) જગતરૂપી કાચના યંત્રથી ખરી વસ્તુ દેખાતી નથી, માટે સારા અથવા નકારાતી જરા પણ સોખત રાખીશ નહિ. (દેખાતો સારો પણ ગુણમાં નકારો હોય છે)

(૫) હંમેશાં શુદ્ધ અંતઃકરણથી અને શાંતિ તથા સંતોષથી રહેજે, અને અંતઃકરણની અંદરતું દુઃખ કે આનંદ કાઢીને કહીશ નહિ. (મતલબ કોઈ મટાડી શકતું નથી માટે ખીજીને કહ્યાથી કાયદો થતો નથી.)

(૬) મનની અંદર કોઈ રૂપી ટેરી વસે છે તેને તું તરત જ છોડી દેજે. અને જે ઘડી બલાઈની જતી હોય તેને તું ધણી લક્ષ્મી મળી છે એમ માની લેજે.

(૭) સ્વઆનંદમાં તું મગર રહે, અને એમાં જ ખરેખર સુખ છે એમ તું માન, વળી જો તું પીએ તો પ્રભુશ્રીનો પ્રેમનો ખાલો પૂરેપૂરો ભરીને પીજે. (પ્રભુ પર સંપૂર્ણ પ્યાર રાખ.)

(૮) જો કોઈ તને કડવા (આકરા) શબ્દો કહે તો તું તેના બદલામાં હંમેશાં મીઠાં (સારાં) વચનો જ કહેજે, અને પારકી મૂર્ખતા ખાતર તારે મોંએ તું ઝેર લાવોશ નહિ.

(૯) હે બાઈ! નસીબ તો ઘેલું છે, કારણ જો કોઈ માગે તો તે છેટે નાસી જાય છે, અને જે માગતું નથી તેની પાસે દોડતું આવે છે.

(૧૦) તું હંમેશાં નિર્મોહી રહી શાંતિથી રહેજે, કારણ કે એમાં જ મોટું સુખ છે. માટે તું દુનિયાની બધી રમત તથા

તેના જળકપટથી દૂર રહેજે. (છાડી દેજે)

(૧૧) પ્રભુનાં નામનાં પુખ્તોની તું કવિતા રૂપી માળા બનાવી
તેને પ્રભુની વહાણી ડોકમાં હોંશથી પહેરાવી દેજે. (પ્રભુના ગુણ
ગાન ગાયા કરજે.)

(૧૨) આ પ્રમાણે તું પ્રભુની કાવ્યમાળા બનાવનાર કવિરાજ
થયો, પછી તને શી પીડા રહી? ચાલાશંકર કહે છે કે પછી તું
મસ્તીમાં (પ્રભુ લક્ષ્મીમાં) મજા માની હરેશાં તારા આનંદમાં જ
રહેજે.

પાઠ ૪૮ મો. ત્રિંદગી વિષે.

સમશાન=(સ્મશાન) મશાણ.

યોગ=નેળાપ(યુજ્+અ) જોડાણ.

ઠામ=કેકાણું (સ્થાન).

કારમો=નાશવંત.

હરેલો=રહેલો.

કાય=કાયા, શરીર.

માણવી=ભોગવવી.

નેમથી=નિયમથી.

સુ=સારાં.

આદરો=કરવા માંડો.

નકારો=નકારો.

જાંખ=જો.

ઝીણાશથી=ચારીકીથી.

મમ્મ=કર.

હરિપે=હરિ સાથે.

પાણુ=ગભરાએલો, બેવકૂફ.

ન્યાળી=ધારીને જોઈ.

જમ=પહેર.

અવિચળ=(અ+વિ+ચલ+અ) કારમ

ચળે નહિ તેમ.

મુક્તિ+(મુચ્+તિ) મોક્ષ.

કોરમાં=કેકાણામાં.

અગમ=(અગમ્ય=અ+ગમ્+અ) નક્ષીઅ,

જ્યાં રહોંચી શકાય નહિ તેવું.

દીનતા=(દીન+તા) ગરીબાઈ.

દાખી=જણાવી.

તાકી=જોઈ.

ત્રિંદગાની=શુભતર.

તોલે=(તુલ=તોળવું) બરાબરીમાં. ચંચળે=ચંચલતાથી.
 ભભીઝા=થયા, કારમાં=નવાઈ જેવાં.
 વાસના=ધમ્મ. ધાર ખાતે લહી=મનમાં લઇને
 નામ નિશાની=નામ. હિતાર.
 ખરાબે=ટકરા ઉપર. તોળ=તુલના કર.
 અરણ્યવે=સમુદ્રે. ચા'ય=ચાહે, ધમ્મજે.
 ગ્રીષ્ઠ તું કામને=કામ કરવા માંડ. મનસુખ=મનનું સુખ.
 મોહથી=હોંશથી. એવ=સેવા કર.

(૧) આ જીવન સાચું અને જરૂરનું છે, અને સ્મશાન છેલ્લું સ્થાન છે એમ સમજી શક નહિ, કારણ કે શરીર અને જીવનો જે નાશવંત મેળાપ છે, તે આ એકજ સ્થાને રહેલો છે એમ ધારી શક નહિ. (જન્મ મરણ એમને એમ થયાં જ કરે છે) હે માટીના માણસ ! તારી કાયા માટીમાં મળી જશે, એમ તું જાણ. વળી હે ભાઈ ! જ્યારે જીવ કાયાથી જુદો પડે છે ત્યારે કાયાના શ્વા દાસ થાય છે એ જીવ જાણતો નથી.

(૨) આ દુનિયામાં જન્મીને બહુ મજા મોગવવી, અથવા તો હલ્કામાં રોષ લાવવો. (સંસાર પર પ્રીતિ રાખવી અથવા અભાવ લાવવો.) એ બેમાંનું એક પણ સ્થાનમાં (દુનિયામાં) કામનું નથી એમ તમે પોતે જાણી છો. અને બહુ જ હોંશથી અને હમેશના નિયમથી આજથી કાલ વધારે ઉદ્યમ કરીને સત્કર્મો કરવા માંડો. પણ વાદરાની પેઠે મૂખ થઈ વહેમમાં જ ન બેસી રહો.

(૩) હે માનવી ! તું કાળની (વખત) પાંખને બારીકીથી જો, તેની પાસે વિજગીતો વેગ પણ હારી જાય છે. (કાળ બહુ ઝડપથી

ચાલે છે) વળી રે હે ભાષા ! આ વખતમાં દુન્યરનો પાર નથી, માટે જે રીત સારી હોય તે શીખવા માંડ; અને હૃદયમાં હિંમત લાવી પ્રજા સાથે પ્રીતિ જોડી સાચા ઉલોગમાં તું રાજી રહે અને બહાદુર તથા બળવાન બની ધર્મને ધારણ કર, અને મોતની બીકથી બીને પાછા (નાહિંમત) બનીશ નહિ.

(૪) આ દુનિયાઈપણ રણક્ષેત્રને તું તારી આંખે બરાબર તપાસ, તે જાણીશુંર છે, અને ફક્ત એ પહોરનું જ ટેકાણું છે એમ આંખથી તપાસીને હિંમતથી જાણી લે. અને હિંમત બધાં સારાં કામો કર કે જેથી તારું નામ કાયમ રહે. કારણ કે દેવો પણ દાન કરવાથી મુક્તિ આપે છે, માટે તું આ દુનિયામાં જેમ ઢોર ચાખકા વડે ચાલે છે તેવો તું ઇશ્વરકૃપાથી ચંપક નહિ.

(૫) ભવિષ્ય (ભાગ્ય) ને આધારે રહી નાશ પામીશ નહિ, અને નહીં સારું થશે, એમ માની આગળ યા. જે વાત બની ગઈ તે બલે ગઈ, એમ માનીને તું તારા મનમાં જરાપણ ખેદ ધરીશ નહિ. પણ અત્યારનો વખત સૌથી સારો દેખાય છે એમ માની (આગસ્ટ ૨૫) અવગુણ હાંકી કાઢી ઝડ ઉઘમને પકડ, અને નમ્રતાથી પ્રજાને હૃદયમાં રાખીને તરત જોઈને હિંમતથી કામ કરવા માંડ.

(૬) મોટા મોટાની જીંદગીઓ ખરેખર આપણને યાદ આપીને જણાવે છે કે (જન્મતી વખતે) એમાંના કોઈની આખર એક તરણા બરાબર પણ ક્યાં હતી ? તેઓ જ પ્રખ્યાતિને પામ્યા અને એનાં જોર ભારે જામ્યા, એવી જ રીતે આપણે પણ મનથી કરવા છતાંએ તો આપણી સંસારમાં સારી કીર્તિ ફેલાવ.

(૭) આપણે આપણાં શુભ ઇચ્છના પુદ્ગલો વેરવે એવાં

સારા કામો કરીએ કે જેથી આપણી નામના આ દુનિયામાં કાયમ રહે, અને આપણો દાખલો જોઈને કોઈ પણ માણસ એવાં કામો કરવા હિંમત કરી શકે. દુનિયાંથી મહાસાગરમાં કામ કરતાં જેનું વહાણ ખરાબે અથડવાથી ભાંગી જાય છે, અને એથી તે માણસ તેની પાસે કાંઈ ન રહેવાથી એકલો દુનિયાંથી સમુદ્રમાં ભટક્યા કરે છે. (આપણે ખરાબ રસ્તે ચાલી દુષ્કર્મો કરીએ તેથી જ્યારે આપણું મૃત્યુ થાય ત્યારે આ સંસાર સમુદ્રમાં ચોમેર જોયાં ખાવાં પડે અને મોક્ષને મેળવી શકાય નહિ.)

(૮) માટે તું ઉઠ, તૈયાર થા, અને હિંમત અને હોંશ રાખીને ઉઠ્યમે વળગ, અને અંચળાઈથી જળ નાખીને આજસ છોડી દઈને જ્યાં જ પ્રેમથી કામને વળગ, વળી ધીરજ બાવીને નવાઈનાં કામો કર, અને કામો કરવામાં કદિ પણ હિંમત હાર નહિ અને કામ પૂર્ણ કર્યા પછી પૈસાની (ફળની) રાહ જોઈશ તો ઇશ્વર જરૂર તે આપશે જ.

(૯) અરે ઓ માનવી ! મારું બોલેલું હૃદયમાં ગ્રવણ કરી, આ સારા નવ છંદ ગાઈ તું ગુણી થા, અને એમાં કહેલી વાત ખ્યાનમાં લે, અને હૃદયમાં ખરાબ વિચારો બાવ નહિ અને આ ગરીબ રણછોડની વિનંતિ વાંચીને તરત જ તેની ખરાબર તુલના કર, અને મનની અંદર સુખ ધમ્મિતો હો તો પ્રજુનો ઠાસ થઈ હોંશથી ભડિત કરી તેની સેવા કર.

પાઠ ૫૧ મેા, સંસાર સાગરના તોફાનોમાં પડેલી નૌકા
સોડે=કિનારે. વાળવું તે.

પ્રમથુ=મુકનને ફેરવી વહાણને નાવિક=નોંચના ખલાસી, વ-

હાણ હાંકનારા.

સુસવાટા=ખૂબ જોરમાં ફેંકતો

પવન.

ગર્વ=લઈ જવાની હિંમત.

વસોવાય છે=મુંઝાય છે.

તિમિંગલ=મગર મચ્છ, મોટાં

માછલાં.

નોકા=વહાણ.

ખાડખડખા=ખાટા ટેકરા.

કરણાનિધાન=[કરુણા+નિધાન] કર-

ણાના ભંડાર. (છ. તત્ત્વ)

ખેપ=મુસાફરી.

ભૂતેશ=(ભૂત+ઈશ) જીવનો પ્રણી,

પરમેશ્વર.

દેખો હાથ=મદદ કરજો.

(૧) ઝમણ દેવાય તેવું રહ્યું નથી તો આ દેહ રૂપી હોડીને કાંઠે શી રીતે બધ જઈ શકાય ? (સતકર્મો કર્યા નહિ, અને દેહનો અંત આવવાની તૈયારી છે, તો હવે મોક્ષ શી રીતે પ્રાપ્ત કરાય ?) અરેરે ! હવે શું થશે ? સદ ચાલ્યું જાય છે, અને નાવિક (ધર્મર) કહેલું કાંઈ કાને ધરતા નથી. વળી વરસાદ આવે છે, અને વચમાં પવન સુસવાટા કરતો વાય છે. (ખીજી ઉપાધિઓ પણ નડે છે) હે પ્રભુ ! હવે સંસાર રૂપી સાગર પર હોડી હાથ રહેતી નથી.

(૨) વહાણ ડોલું ડોલું થાય છે, સુકાન કાંઈ કામ કરતું નથી અરે ભુજો ! કોઈ ઠેકાણે કાંઈ દેખાય છે ! અરેરે ? સર્વ સાધનો ખુટી ગયાં (જીવવાની આશા તુટી ગઈ) અને હવે હિંમત ન રહી, તેથી મન મુંઝાય છે. અરે ? આરે તરફ મોટા મગરમચ્છો આવીને ખરેખર હોડીને નમાવી નાખે છે (દુષ્કર્મ રૂપી મચ્છો) હે પ્રભુ !

(૪) માઈ મેળવેલું બધું જન હવે પાણીમાં જાય છે, અને ખરેખર છેવટે (મૃત્યુ આવતાં) આ મુસાફરી નકામી થઈ પડી, હે પ્રભુ ! હું શવ સમુદ્રમાં રખડતાં ખરેખર માર્ગ ભૂલ્યો અને મારે

માથે બહુ (દુઃખ પડ્યું) થઈ. હે પ્રભુ મારા પર દયા લાવી અને મદદ કરજો કારણ હું તમારે જ આશ્રયે પ્રથમથી જ. હું હે પ્રભુ.

કવિના પિતાનો મંદવાડ

પારો=મરમી માપક ચંત્રમાં હોય વામી નાખ્યો=કાઠી નાખ્યો,
તે; શરીરમાંનો ધાતુ. ફેંકી દીધો.

સદીસા=આગળથી. હોડા=હોડાચંત્ર (જેનો કાટો
ફાળ્યો નહિ લેશ=જરા પણુ ધાતુ હમેશાં ઉત્તર ધ્રુવ તરફ રહે છે)
કામ આવ્યું નહિ. ટકટક=એકી નજરે, તાકીને.

વાદ્યે=રોમે. ટડેલ=કમ્પાન.

ખરાં=ઉગરવું તે, બચાવ. ધૂમ=એલાન.

(૧) હે ભાષા ! હવે શરીર રૂપી વહાણુ તોફાનમાં છે, અને કોઈ પણ ઉપાયો હાથમાં રહ્યા નથી, તે તારી યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ ધણી જ કરી, પણ રાત્રિ પડી ગઈ.

(૨) જ્યારે પારો નીચે ઉતરવા માંડ્યો, ત્યારે તે આગળથી બળ્યું હવું કે તોફાન થશે, તેથી તોફાનમાંથી વહાણુ બચાવવાને વું ધણો જ મથ્યો, પણ જરા પણ ફાળ્યો નહિ, અને વાદ્યે ઘેરો ધાલ્યો (રામમાં ઘેરાઈ ગયો,) અને તોફાનની સહઆત થઈ.

(૩) બહુ તોફાની વટોળાઓ છૂટયો, તેથી સઢો ચીથરાં થઈને જુદી જુદી જગાએ ઉડી ગયા, આવા વખતમાં માણસો શી રીતે બચી શકે ?

(૪) વહાણુ ડોલમડોલા થવા માંડ્યું, અને તેમાં પાણી ભરાવા માંડ્યું. અને જ્યારે તેનું સહાન પૂરેપૂર્ણ ભાંગી ગયું ત્યારે વહાણુ આકું અવળું ઢોળવા માંડ્યું.

(૫) જે કે તેમાંથી બહુ માલ દરીઆમાં ફેંકી દીધો, 'તો પણ તે પૂરું તરી શક્યું નહીં, અને બધા ખલાસીઓ તણાઈ ગયા તો ઉતારીએ (મુસાફરો) કેમ ન મરે (તણાય) ?

(૬) અંધારામાં ધ્રુવ અને હોકામંત્ર પણ દેખાતું નથી; એવે વખતે ટડેલ ઉભો ઉભો ટગર ટગર જુએ છે કે ક્યારે અને ક્યાં કુશ્યું છું.

(૭) જેમ ઝાઝો ફેફ્ફો ક્યોં હોય, અને કુશીને યોજવાના હોય રહ્યા ન હોય, તેમ કમાન થાકથી યેજાન બની ગયો છે, અને ધીમથી શ્વાસ મૂકે છે [મોત નજીક આવવાથી નિસાસા મૂકે છે]

(૮) તેમ લાલશંકર જે વહાણનો ખલાસી છે, તે વહાણ પણ ખરાબા પર ચડીને બાંગો ગયું, (મૃત્યુ પામ્યો) અને તેના ખાલી જોખાનો (જીવ ગયા પછીના ક્ષેવરનો) પણ નાશ થયો અને તેનો વારસ (દીકરો) નમંદાશંકર પણ રાખને રહ્યો.

પાઠ પઠમે, પરમેશ્વરની સ્તુતિ વિષે.

પરમેશ્વર=(પરમ+ઈશ્+વર) મોટો વણસે=અગ્રે.

બહુ, મોટો ઇશ્વર.

વણસે=વગર.

સ્તુતિ=(સ્તુ=જ્ઞાનજીવ+તિ) વખાણ નરધારી=નકી કરી. (નિર્ધારી)

અરજ.

મેઢની=પૃથ્વી.

રચના=(રચ+જન+ના) બનાવટ.

હરી=લઈ લીધી.

રચનારે=અન.વનાર.

દુઃખકાળે=દુઃખ વખતે.

કશ્યાણુ=ક્યાણુ.

આપદા=પીડા, દુઃખ (ભાગલ)

પ્રજુતા=મોટાઈ.

દાહતી=[દહ=માળવું] બાળતી.

મજરો=મન, વિનિતિ,

મલિની=(મલિની) મેલી,

કહેયો=(કર્+કહેવું) ગણ્યો, કહેયો. સદ્બાગો=શારા બાગવાળા.
 ચોક્કસ=(સ્તોક) નથો. જનરંજન=માણસોને રાજી કરનારા.
 બધીબધી=બની બની. તનવંત=શરીરવાળા (જનવંત)
 તાપ=દુઃખ. નિજનો=પોતાનો.
 જમપાલુ=[જાપાલક] દુનિયાનો ખુની=ખુન કરનારો.
 પાળનાર, પરમેશ્વર. ગણના=ગણતરી.
 કથી=કહી. અપશુદ્ધિ=બોડી શુદ્ધિ વાળો.
 બચુયો=ચિલકે. ઝોચર=(ઝૂ+ચ) બોલો.

(૧) હે દુનિયાની બનાવટના બનાવનાર ધણી, કશ્ચાણ ? અમારા પર મહેરબાની કરો. હે પ્રભુ ! તું તારી મોટાઇ ધારણ કરીને અમારી અરજ ધ્યાનમાં લઇ અમારો રોગ લઇ લે.

(૨) હે સુખીઆ ! તમે અમને સુખી કરવાને તમારા કર વાપરો, જેથી હું તને બહુ શકું, હે પ્રભુ ! તારી બક્તિ સિવાય માણસની ધારણી ધારણા ખરેખર બગડે છે.

(૩) હે પ્રભુ ! આ દુનિયામાં જે જે માણસો જન્મે છે, તે બધાની તેં પીઝ હરી લીધેલી હોય એવું જણાય છે; વળી દુઃખની વખતે તેઓનાં દુઃખો કાપી નાખીને તેં તેઓને તારાં દીકરી દીકરા જેવાં ગણેલાં છે.

(૪) હે ઉપકારી ! જે ધરીએ તેં જેટલાં પ્રાણીઓ બનાવ્યાં તે બધાં ઉપર તેં ઉપકાર કર્યા છે. હે ગુણવાન ! તારા ગુણ વાંચીને તેઓની જરા જેટલી પીઝ પણ ટળી ગએલ છે.

(૫) જે દુર્ગુણ હોય એવાં અમને બાળતી હતી તે મધ, અને સદ્ગુણ આવી, જે કાષ્ટ કવિઓ તારી કવિતા કરી તારા ગુણ માવા એસે તો તેના મોટા ચોકડો થયે, અને તે બનાવી બનાવીને ચાકી જાય.

(૬) અમારાથી જે નખમાં પણ ખમી શકાયું નથી, એવાં કેટલાંએ દુઃખો બિચારાં જીવતાં પ્રાણીઓ ખમે છે, હે જમતના પાલક ! બધા કંઈ લોકો કમવાની વાતો કરે છે, પણ તું આખી દુનીઆનું પાપ હરી લે છે.

(૭) રજકણની મણત્રીનો પાર પામી શકીએ છીએ, પણ તારા હાપણની મણત્રીનો છેડો આવતો નથી, સેંકડો માણસો આ દુનિયામાં જીજીશી કરે છે. પણ ભાગ્યશાળીઓ જ તારી સેવા રૂપ સદ્ ભાવના ધરી શકે છે.

(૮) હે સુખના કરનારા ? તેં માણસોના સુખના કારણે તેઓ રાજ ધામ એવા રંગો બનાવ્યા છે, જે માણસ તને નમશે નહિ તો તે માણસને વાનર જેવો જણવો.

(૯) તને છાડી દેવાની જે વાત કહે તેને માણસો પોતાનો જ ખુની (આત્મધાતી) છે એમ ગણે છે. જે કોઈ તારા ગુણની મણત્રી કરવા માંડે તો તારા ગુણો મણતાં મણતાં જ તે મરી જાય (મતલબ તારા ગુણો અપાર છે.)

તારા ગુણો મણતાં કદિ પણ પાર પામી શકાતો નથી તો ક્લપતરામ કવિ કહે છે કે હું થોડી બુદ્ધિ વાળો આ કવિતા બનાવીને તારા ગુણો શું કહી શકું ?

અભિમાન લજવા વિષે.

અભિમાન=(અમિ+મન+અ) અંહાકાર સમાપર=નબળા વખતમાં.

હજારવસા=બધું કરીને, નક્કી. મહોન્મત=(મદ+અન્મત) મદમાં

હથકો=ખરાબ સ્વભાવનો.

છત્રી ગએલા.

કેશુ=વચન.

રિપુ=શત્રુ.

ખાણુ કામન-તીર કામહુ.

શીળી=હાંડી.

ગુણમાન=ગુણના માથનો, યશોમાન.

સજે=ધરે.

સાર=સારા.

ચહો=ચપ્પે.

નમ્ર=નિરભિમાની.

પ્રભુપદ=પ્રભુનું ધામ, મોક્ષ.

પૂરણ=પૂરેપૂરું.

બ્રહ્મપિછન=પ્રભુનું જોળખાણ.

રસાળ=રસિક, આનંદ આપે એવા.

પ્રભુપ્રતિપાલ=પ્રભુ પાલક રાજા.

(૧) કાંઈ માણસ કદિ પણ અહંકાર કરે તો તે બધું કરીને બહુ જ હલકા સ્વભાવનો હોય છે. માટે હું તમને આ સાફ વચન કહું છું. તે તમે કાનથી શ્રવણ કરો, અને ભગવાનને ભજીને અભિમાનને છોડી દો.

(૨) રાવણ જેવાનો પણ અહંકાર પડી શકે, અને વખત જતાં સર્વે તેના શત્રુ થયા, અને છેવટે તેને પ્રાણનું નુકશાન થયું (જીવ ગયો) માટે ભગવાનને ભજીને અને અહંકાર છોડી દો.

(૩) વળી કહો કે દુર્યોધન જેવા અને કણુ જેવા હાલ ક્યાં છે, જેઓ હંમેશાં સદાચૂલ તથા દાન આપતા હતા, તેઓ પણ અહંકારથી મરણ પામ્યા. માટે ભગવાન.

(૪) જે યોદ્ધાઓ જન્મની અંદર પ્રખ્યાતિ પામેલા હતા, અને પોતાના દુશ્મનો ઉપર યુક્તિથી ગુસ્સો કરતા હતા, એવા બળવાળા પણ પોતાનાં તીર કામકાં મૂકી દહીં મરણ પામ્યા. માટે ભગવાન.

(૫) જેઓના માથા ઉપર છત્રની ઠાંડી છાયા થતી, અને જેઓ કાંઈ પણ કરતાં જરા પણ ડરતા નહિ. એવા માણસો પણ મરી ગયા, અને ફક્ત તેમના ગુણગાન જ રહ્યા. માટે ભગવાન.

(૬) જો માણસ બધા સારા ગુણો ધારણ કરે. પણ જો સાચી

જરા પશુ અભિમાન રાખે, તો તે દૂધ અને સાકરમાં ઝેર મળ્યા
બરાબર થાય. માટે ભગવાન૦

(૭) જો તમે દુનિયામાં તમારી આખર મેળવવા પ્રયત્ન કરો
તો તમે કાંઈ કદિ પશુ અભિમાન કરશો નહિ. જો તમે નમ્ર હશો
તો ગુણવાન થશો. માટે ભગવાન૦

(૮) જો અભિમાન જાય તો ધણા જ મિત્રો મળે, અને પ્રભુ
પદ્મો પવિત્ર પ્રેમ મેળવી શકાય, અને તેથી પરમેશ્વરનું સંપૂર્ણ
જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પડે. માટે ભગવાન૦

(૯) કવિ દલપતરામ કહે છે કે હે સર્વ પ્રભુજનો અને
પ્રભુ પાલકો ! આ નવ રસિક છદો સાંભળો, અને પછી તે વિગત
મનમાં ધારીને બરાબર વિચાર કરો. માટે ભગવાન૦

પાઠ પપ મી, હિમાલયનું વર્ણન.

હિમાલય=(હિમ+આલય) બરફનું પવનઉઠકેયે=પવન વાવાથી
ઉઠાયું. દેવ=જન્મલેનો અગ્નિ, દાવાનળ.

હિમાલયન=(હિમ+અલય) જ્યાં કાચમ દેવદાર=દેવદારનાં ઝાડ,

બરફ રહે છે તે.

તરરકંધ=(તર+રકંધ) ઝાડની ઝાળી.

મેટુલ=મેસવાથી.

તરરકંધ યુધ્ધે=ઝાડની ઝાળીઓ.

જાહેનવી=જાહેનુ રાજાની પુત્રી,

ધસાવાથી.

મંગા.

પુત્રપુત્રી=પુત્રપુત્રીનો ગુણ.

અમહર્તા=આકાશ હરનાર (અમહર્તા)

પ્રજ્વલન=(પ્ર+જલ+ન) સળગવું.

કૃતિ=કૃતિ

ધારા=ધાર

પાવંતીપતિ=સંકર.

આતુર=અવશ.

પંકજ=પંકજ

આરત=પીઠ. (અર્ચા).

સનનન=(સન+નન) સારો માણસ.

તલપ=છદમં.

શરભ=એ આઠ પગનું કદિપત

પ્રાણી છે. હાથીનો કદો દુશ્મન

ગણાય છે.

ખાંત (ખાંતિ)=વહેમ.

અંગભંગ=શરીરનું ભાંગવું.

મગનસું=મગન સાથે.

આરંભે=શરૂ કરે.

પરિભવ=હાર.

વેણુ=વાંસળી, વાંસજા.

કિન્નરીઓ=સ્વર્ગની ગાનારીઓ.

કોકિલકંઠે=કોયલના અવાજે.

ત્રિપુરવિજય=ત્રિપુરાસુર નામના

દેવને મહાદેવે માર્યો હતો, તે

પરાક્રમ વિષેની કવિતા. (ત્રિપુર

+વિનંજયન)

ઉત્સાહે=આનંદે.

મૃદંગ=પખાવ.

શિવવસ્ત્રભ=શિવને વહાલું

સંગીત=(સમ્+ગી+ત) ગાયન.

સાળે=સામગ્રીઓ.

ઉપતર=ઉપલી બાજુ.

વિશેષ=વધારાનું જેવા કાચક.

બાળનિયમન=બાળા રાગને બંધન

કરવા. (નિ+યમ+ન)

તત્પર=તૈયાર.

કેંચ=એ નામની હિમાલયમાંથી

ટિબેટમાં જતાં સાંકડી ખીણ છે.

પ્રતિવર્ષે=દરેક વર્ષે.

ભૂય કુળદીપક=ભૂય કુળ દીપાવ-

નાર. (પરશુરામ)

તેડે છે=ખોલાવે છે.

વીસજીન=જેને વીસ જીન છે તે

રાવણ. (બહુ વ્રોહિ.)

ખખત્યા છે=ડોલી ગયા છે.

(૧) જે બરફને લીધે ધોળા દેખાય છે અને જેના પત્થરો પર
કસ્તૂરી મુગ બેસવાથી જેની સુમધ તે પત્થરો પર બેઠેલી રહી છે.
વળા ન્યાંથી મંગાળ નીકળે છે, એવા હિમાલય પર્વત પર ઘું
પહોંચ, અને તેના થાક ઉતારનારા શિખરો પર ઘું બેસ તે વખતે

તેની શોભા જાણે શંકરનો પોઠીયો તેનું શરીર ઉજાળતો ન હોય એવી જણાશે.

(૨) દેવદારના ઝાડની ડાળીઓ પવન જોરમાં વાવાથી ધસાય છે, અને તેથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે. તે જંગલી ગાયોના પૂજાના ગુચ્છને કામકામ સળગાવી પવંતને પીડે છે, તો તે વખતે તારી હજારો ધારોથી તારે તેને ઝોલવવો થટે છે. કારણ કે સજ્જનો જે સંચય કરે છે. તે હચ્છવાળાની પીડાને દૂર કરવા માટે જ કરે છે.

(૩) સરભ નામનું પ્રાણી હાથી છે એમ માનીને (હાથીના વહેમમાં) તારા પર ઝીકદમ ગુસ્સાથી તલપ મારે છે, તે ફક્ત તેનું શરીર ભાંગવાને માટે જ. કારણ કે હે હિમાચળ ? તું તો ચંચળ છે, અને મગનની સાથે વાત કરનારો છું (ધણે ઉઘો છું) અને તેને તનતોડ કરાનો મારમારી ખડખડ સામું જોષ્ટને હસે છે. કારણ કે વજર વિચાર્યું આરંભવાથી કાણે હાર નથી ખાધી ?

(૪) વાંસળીઓમાં પવન ભરાવાથી ત્યાં મધુર અવાજ થાય છે, અને તેની સાથે સુંદર કિન્નારીઓ પણ કામલ જેવા મધુર કંઠથી શંકરની જીતના ઉત્સાહની કવિતાઓ જાણે ગાતી હોય નહિ તેવું જણાય છે. તે વેળા તું ગુફામાં પખાળના અવાજથી માજતો. તે જાણેશિવને વહાણું સંગીત સંપૂર્ણ સામગ્રી સાથે થતું હોય નહિ ?

(૫) હિમાલયની ઉપલી ખાણના ભાગ પર જે જે વધારે જોવાનું હોય, તે તે જોઈએ. (૧) બળી રાજને વશ કરવા માટે ભજવાને ધરણ વામનજીનું રૂપ, તેના સ્થાન પગલાં જેવું બાળનિયમન છે તે જોઈ તું ન્યાયી દરેક વર્ષે હંસના ટોળાં આવે છે અને જ્યારે

તથા બૃથ કુળ દીપક જે પરશુરામ તેની કીર્તિની જે ખરેખરી
બારી છે તે કોંચની બારીમાં તું પેસ.

(૬) પછી તે બારીમાંથી ઉંચે ઉતરમાં તું મુસાફરી કર, તું
હોંશથી કેલાસ પર્વત પર જઈને તેનો મેમાન થા, જે તે તને
બોલાવે છે ! અને રાવણના ભુજબળથી જેના સાંધા ઢીલા પડી
ડાલી ગએલા છે તેવા તે શિખરની તું શોભા જો.

પદ

મૃદુ=મધુર, ધીમું.

અપરંપાર=(અપરમપાર) ધણીજ.

મોરાર (મુરારિ=મુર+અરિ=શત્રુ) મુર

ગિરિવર=મોટો પર્વત, પર્વતમાં શ્રેષ્ઠ

નામના રાક્ષસને મારનાર.

(ગિરિ+વર)

નિરોગી=રોગ વિનાના તંદુરસ્ત.

શીપ=(શિર્ષ) માથું, શેષનાગની ફેણ.

આપધધારક=ઓસડધારણકરનાર.

મગન=ખુશી (મગ્ન).

(પર્વત)

ચંદા=ચંદ્ર.

ધન્વંતરિ=એ નામનો વૈશ.

તુહિન=અરક.

શીત=હંડી.

વપ્રુ=શરીર.

વરણા=વરસાદ.

શ્રમાવા=શ્રાંત પાડવા.

જવાલા=અગ્નિની જાળ.

ત્રિવિધ તાપ=(ત્રિ+ત્રણ+વિધ=જાતિ)

પવન તરંગ=પવનના કપાટા.

ત્રણ જાતનાં દુઃખ (આધિ,

જનન=(જન્મ+જન) જન્મવું તે.

બાધિ, ઉપાધિ).

સ્થિતિ=(સ્થા) હોવાપણું, હયાતિ

વાસકુંઠી=વાંસળી વગાડી.

સુખકાર=સુખ કરનાર.

(૧) હે ગિરિવર ! તારી શોભા અપાર છે, તને કું હજારો
વખત વારી જઈ છું. શેષનાગના માથા પર પૃથ્વી રહેલી છે,
અને તેના પર હે ચાર ? (પર્વત) તું સ્થિર રહેલો છું હે ગિરિવર !

(૨) તને ચંદ્રમા આકાશરૂપી જોખમાંથી ખુશી થઈને જુએ છે હે ગિરિવર !

(૩) ત્રણે પ્રકારનાં દુઃખોને મટાડવા તું તારા શરીર પર બરફ ધરે છે. હે ગિરિવર !

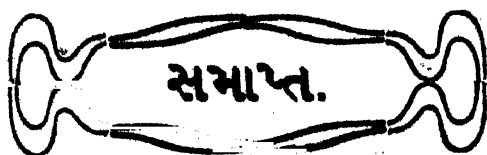
(૪) જેવી રીતે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન વાંસળી વગાડીને ગાયન કરે છે તેવીજ રીતે તું પણ વાંસને વગાડતો દૃઢવૃત્તને ધારણ કરનારો અડોલ જણાય છે હે ગિરિવર.

(૫) વળી તું નિરાગી કરનાર, અને દરેક ઔષધીને ધારણ કરનારો છે, તેથી તું ખરેખરો ધન્વંતરિનો અવતાર છે હે ગિરિવર.

(૬) તું ટાઢ, તાપ, વરસાદ, અગ્નિને જરાવાર પણ ગણતો નથી. હે ગિરિવર.

(૭) તારા પર પવનનાં મોજાં ઉછળ્યા મારી રહેલ છે તેની પણ તને દરકાર નથી હે ગિરિવર.

(૮) તારા જન્મને અને તારી સ્થિતિને ધન્ય છે કારણ કે તું હમેશાં સુખ આપનારો છે હે ગિરિવર.

વિદ્યાર્થીઓએ તથા મહેતાજીઓએ પસંદ કરેલ પુસ્તકો

ધોરણવાર નોટો : ધોરણ પહેલું ૦-૩-૦ બીજું ૦-૫-૦ ત્રીજું ૦-૬-૦ ચોથું ૦-૧૨-૦ પાંચમું ૧-૨-૦ છઠ્ઠું ૧-૪-૦ સાતમું ૧-૮-૦.

વાંચનમાળાના પાઠનાં તથા કવિતાનાં અર્થ :

ધોરણ પહેલું ૦-૧-૬ બીજું ૦-૩-૦ ત્રીજું ૦-૩-૦ ચોથું ૦-૪-૦ પાંચમું ૦-૫-૦ છઠ્ઠું ૦-૬-૦ સાતમું ૦-૮-૦.

કન્યાશાળા માટે : બાળગરબાવળીના અર્થ ભા. ૧લો ધોરણ ૨-૩-૪ માટે ૦-૩-૦ ભા. ૨જો ધોરણ ૫-૬-૭ માટે ૦-૩-૦. કન્યાવાંચનમાળાના અર્થ પુ. પહેલું ૦-૩-૦ પુ. બીજું ૦-૫-૦ પુ. ત્રીજું ૦-૭-૦ ઉત્તના યુગ્મક કામ ને કપડાં વેતરવાનો સમજ ૦-૪-૦.

સંક્ષેપ મુખ્ય ગણિત : ધોરણ પહેલું ૦-૧-૦ બીજું ૦-૧-૬ ત્રીજું ૦-૨-૦ ચોથું ૦-૨-૦ પાંચમું ૦-૩-૦.

સૃષ્ટિજ્ઞાન માને પદાર્થપાઠ : ધોરણ પહેલું, બીજું દરેકના ૦-૨-૦ ત્રીજું, ચોથું દરેકના ૦-૩-૦ પાંચમું, છઠ્ઠું દરેકના ૦-૪-૦.

સચિત્ર દ્રોષ્ટાંત બુકો : ધોરણ પહેલાથી પાંચમાં સુધી દરેકના ૦-૧ ૦ છઠ્ઠું ૦-૧-૬ સાતમું ૦-૨-૦.

ડીક્ટેશન શિલાલુ : ધોરણ પહેલું, બીજું, ત્રીજું કી ૦-૨-૦ ચોથું, પાંચમું ૦-૪-૦.

ભરતખંડનો સંક્ષેપ ઇતિહાસ : ૦-૧૦-૦.

નિખંધ સાર સંગ્રહ : કી. ૦-૧૨-૦.

સરલ યુગ્મરાત્રી વ્યાકરણ : કી. ૦-૩-૦.

કમીશન ભરપુર મળશે, ભાવ માટે સુચીપત્ર મંગાવો.

જેવંદ તલકશી એન્ડ સન્સ : મુકસેલર : વડવાળુ સહેર.
